

KDO IZ MENE POJE:
LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 12/III

Jesenice, avgust 1973

1. avgust 1941 — pomnik revolucije

Prvi spopad jeseniških delavcev — partizanov z Nemci na Obranci, na obronku Mežaklje pred 32 leti, je eden prvih partizanskih bojov na Slovenskem. Okupator je vznemirljen, čeprav so ta dan padli prvi trije jeseniški in tudi gorenjski partizani: Ivan Finžgar, Ferdo Koren in Viktor Arzenšek.

Poslej ni bilo več miru. Upor, ki je prerastel v ljudsko revolucijo, se je razplamtel od Triglava do Djevdjelle. Vsa Jugoslavija je bila bojišče. Delavci in kmetje so združeno z delovno inteligenco z rama ob rami bojevali veliko bitko za narodno osvoboditev, za socialistično družbeno ureditev, katere pobudnica in organizator je bila Zveza komunistov Jugoslavije. Zmagala je SVOBODA, zmagal je MIR, zmagala je REVOLUCIJA, čeprav drago plačana s krvjo in trpljenjem. Slovenski narod, obsojen na uničenje je bil osvobojen. Osvobojen s svojimi močmi in na svoji zemlji.

Zmagali, ker so ta boj vodili prekaljeni revolucionarji — komunisti. Jesenice so dale številne revolucionarje, voditelje narodnoosvobodilnega boja in številne borce za svobodo. Jeseniški delavski razred je dal tudi legendarnega poveljnika in narodnega heroja Joža Gregorčiča-Gorenjca, katerega ime je živo vezano na upor, narodnoosvobodilni boj, revolucijo... na 22. julij, 1. avgust... Jelovico, Obranco, Gorenjsko in Slovenijo. Njegovo vlogo in pomen v narodnoosvobodilnem boju je poznal tudi okupator, ki ga je hotel dobiti za vsako ceno tudi prek razpisa z nagrado 10.000 mark.

Rössenerjev razpis je bil neuspešen. Gregorčič je padel v boju 9. septembra 1942 na Jelovici. Okupator, je z njemu lastnim žargonom proglasil njegovo smrt kot veliko zmago Reicha in »ponovno osvoboditev Gorenjcev«.

Konec julija leta 1942 je prišel v pomoč nemški policiji posebno izurjen 18. policijski polk gorskih lovcev, da bi »dokončno« uničili gorenjske partizane. Njegov poveljnik, polkovnik Herman Franz, v svojih spominih, v knjigi »Gebirgsjäger der Polizei«, ki je izšla v Nemčiji leta 1963, piše o Jožu Gregorčiču na strani 16:

»Neki drugi partizanski vodja je bil Jože Gregorčič. Bil je star španski borec, ki se je boril na strani komunistov. O njem se je razširjala vest kot o Janezu Perku... z obema so nemške čete morale računati. Oba sta znala prednost svojih položajev v gorah zanesljivo in samozavestno izkoristiti...«

V isti knjigi, na strani 32 omenja, da so prav enote 18. policijskega polka gorskih lovcev 9. septembra 1942 uničile na Jelovici precej partizanov, med njimi tudi komandanta Joža Gregorčiča, a da »je bilo po nekaj urah boja na obeh straneh mnogo izgub.«

Priznanje, ki ne potrebuje komentarja!

(Opomba: V zvezi s prvim spopadom jeseniških partizanov na Obranci smo kot prva padla partizana doslej omenjali le Ferda Korena in Viktorja Arzenška. Največjega junaka tega dne IVANA FINŽGARJA, ki je sam v zasedli na Poljanah pričakal nemške policiste, ki so se vračali iz Obrance in jih napadel ter bil pri tem hudo ranjen, ujet in čez nekaj dni v Begunjah ustreljen, doslej nismo omenjali v povezavi s 1. avgustom in žrtvami prvega partizanskega spopada v naši občini.)

V današnji številki Listov sodelujejo:

Bertolt BRECHT (poezija), Valentin CUNDRIC (poezija), Benjamin GRACER (poezija), Ivan JAN (proza), Miha KLINAR (poezija, prevod, zapis o Krležu), Andrej KOKOT (poezija), Miroslav KRLEZA (proza), Marija MENCINGER (poezija), Andrej PAVLOVEC (zapis o dolikovcih), Črtomir SINKOVEC (poezija, proza), Slavko TARMAN (zapis o Janši), Z likovnimi prispevki sodelujejo člani DOLIK: Franc DOLINSEK, Janko KO-ROSEC, Janez KOZAMERNIK, Franc KREUZER, Pavle LUŽNIK, Tine MARKEŽ in Tone TOMAZIN.

Ob osemdesetletnici »MIROSLAVA KRLEŽE«

Te dni (7. avgusta) mineva osemdeset let od dne, ko se je v Zagrebu rodil hrvaški umetnik vsejugoslovenskega in svetovnega slovesa Miroslav Krleža — pesnik, pisatelj, dramatik, esejist. Po gimnaziji je vstopil v kadetnico v Pečuhu na Madžarskem, nato pa je dovršil vojno akademijo v Budimpešti in postal avstroogrski oficir. V vojašnico, kot pravi sam, je padel kot otrok leta 1908 v času aneksije Bosne in Hercegovine in v njej preživel pet let do druge balkanske vojne leta 1913. Toda že kot kadet je bil daleč od misli, na poslanstvo hrvaškega avstroogrškega oficirja, marveč je rastele in zorele v opornika. Razmišljal je o intenzivnem kulturnem evropskem življenju, čeprav je kmalu spoznal, da je to samo plitva lučija, kakor je kasneje zapisal sam. Prebiral je Tolstoj, madžarskega pesnika in revolucionarja Petöfyja, Ibsena, pisal pesmi in igral v sebi poslednje niti, ki so ga vezale z Avstrijo in avstrijskim portréom. To je demonstrativno pokazal tudi s tem, da je zapustil budimpeštansko vojno akademijo »Ludoviceum« in pobegnil v Solum, da bi se udeležil bojev na srbski fronti v drugi balkanski vojni. Tam pa je doživel novo razočaranje, ker ga srbski oficirji niso hoteli sprejeti in so ga obdoličili celo vohunstva. Tako je moral zapustiti Srbijo, v Zemunu pa so ga zaprli že avstrijci in ga obdoličili dezertarstva. Vzeli so mu oficirski čin in ga poslali v prvi svetovni vojni na bojišče kot navadnega vojaka.

Vsa ta doživljanja, razmišljanja in spoznanja so Krleža po prvi svetovni vojni zorela v marksista in pisatelja, ki se do kraja spoznal žalostno zgodovinsko usodo hrvaškega naroda (podobna je bila tudi slovenska usoda), ki so ga uporabljale avstrijske oblasti v zgodovini kot zid proti Turkom in kot vojaka, ki se je bil v vseh vojnah na vseh evropskih bojiščih, pa tudi kot orodje v boju proti vsemu naprednemu, kar se je v habsburškem cesarstvu — v tej ječi narodov porajalo:

»Počasno tiho nočno, perverzno bobnenje nad taboriščem, ki je obsojeno na smrt in ki ne počne drugega, kakor da se po blatnih cestah vlačijo z enega morišča na drugo! In to je tisto grozno, da nam nikdar ne bodo prebrali zadnje smrtne obsodbe in nas ne bosta potepala nocoj ne baron Frederiks ne Stafelbaum, marveč se bomo tako z ranami pokriti in blatni še dolgo vlekli in še dolgo bo škripal voz pod to našo revščino: in te naše brigade in divizije, ki nosijo pred seboj vešala kot edino zastavo! Kje vse nismo kralji in ubijali, v kateri cerkvi nismo krmili konj, Lombardija je ostala polna naših vislic, dunajski drevoredi so ostali za nami polni mrtvih trupel: dunajske barjake smo zavržili z zemljo, v Budimu, v Aradu, na Küfsteinu, na Spiebergu, kje vse nismo bili krvniki, ječarji, sodniki?...

Slišiš te bedaste topove, kako lajajo? Slišiš ta prekleti hrvaški logor, kako se vleče od Amsterdamu in Lützena do Austerlitzu in Sante Lucie ter Königgrätzu? In to je tisto, česar do nocoj nisem vedel, da v teh naših blatnih usodah tukaj ni drugega: ali obešati ali biti obešen.

Slišiš ta glas z voza? To ni volk, to je glas hrvaškega logora! Ta logor je streljal dekleta po milanskih ulicah, stražil pri nočnih posodah dunajskih princes, obešal po Dunaju, v Budimu, v Aradu, v Munkascu, ta logor je obesil tole staro, a ta logor smo mi, to sem jaz, to si ti, to smo mi, večeraj, danes, nocoj, jutri, dolgo, dolgo, kakor tale starica pred nami, tako je viselo leto osemindesetdeset! Kdo jo je obesil?... Generali von Kempen, von Dietrich, von Kriegern ali oberst baron Jelacić? Ne, jaz sem jo obesil, jaz, jaz v lastni osebi, ne pa von Hahnenkamp ali baron Cranensteg! Motiv marše funebra brez svitanja, logorski ognji in tema. Vešala, vešala. Pasja groza s podvitim repom.»

To so stavki iz njegove drame Galicija, ki jo je Krleža kmalu prenaslovil »U logoru«, ker je dramatični naslov bolj odgovarjal. Ta drama se je zdela tudi oblasti v novi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev bobnanje k proletarski revoluciji, zato jo je oblast 30. decembra 1920 pol ure pred premiero prepovedala v skladu z Obznanjo, s katero je prepovedala Komunistično partijo Jugoslavije, in v skladu z Zakonom o zaščiti države, ki je pozeptal sleherni demokratično ureditev nove države, ki je nastala na razvalinah Avstro-Ogrske in ki je postala nova ječa jugoslovenskih narodov.

V tem času je Krleža, ki je vstopil v hrvaško književnost leta 1914 v zagrebških »književnih novostih«, že slovel kot pesnik. Leta 1917 je v samozaložbi izdal svojo prvo pesniško zbirko »Pan«, »Tri simfonije (Podne, Suton, Noč)« pa so istega leta izšle v založbi Društva hrvaških književnikov. Naslednje leto je izdal v samozaložbi dve zbirki pesmi z naslovom »Pjesme I« in »Pjesme II«, »Pjesme III« in njegova zbirka »Lirika« pa so izšle leta 1919 pri založbi »Nakladni zavod Jugo«. Nekatere teh zbirke so doživele večkratno naklado v naslednjih desetih letih. Leta 1931 je v založbi knjigarne Gečé Kona v Beogradu izšla »Knjiga pjesama«, leta 1932 pa pri »Minervii« v Zagrebu »Knjiga lirike« (Pjesme I, II, III, Haos, Pir lužija, Pjesme bez poante). Naslednje leto je izšla knjiga »Simfonije«, v kateri je poleg Pana, Podnevne simfonije, Sutona, Nočturna (kakor je prenaslovil simfonijo Noč) izšli še dve novi Sodomski kakanal in Ulica v jesenje jutro.

To je močna ekspresionistična lirika, ki je še danes ohranila svojo moč. Vsa ta Krleževa lirika izraža intenzivno doživljanje narave ali pa je pozicija o človeku in njegovem večnem boju za višji etos in srečo. Naj kot primer njegove takratne lirike navedem v originalu njegovo pesem »Veliki petak godine hiljadudevetstotina i devetnaeste« v spomin velikemu nemškemu revolucionarju Karlu Liebknechtu, ki so ga zverinsko ubili nemški kontrarevolucionarji leta 1919:

O Veliko Bezglavo Nešto, proklete ime tvoje, u sve vijekje vjekova!

Krvavi čavli opet čovječju ruku gnoje, a zloguka ptica tmine mrtvačku pjesan poje. Zloguka ptica tmine, slijepa ptica sđva.

O Veliko Bezglavo Nešto, proklete ime tvoje u sve vijekje vjekova!

U borbi s krdom lažnih i krivih bogova pao je Čovječji Sin.

Krstove svoje je golgotski zabio cirkus iz gobave Judeje u carski Berlin.

U krvavom uzničkom svijetlu crvene pandur-ske lampe,

što može hrvaški čovjek? On hrvaške guta suze. Slanu i goru sel.

Ideal hoće li bijeli prezren i popljuvan, gol, razpet biti devijek?

U krvavom uzničkom svijetlu crvene pandur-ske lampe

što može hrvaški čovjek, na Evropski Veliki Petak?

Kad Sina Čovječjeg kolju, rane mu pale i deru, na glavu mu siplju kletvu i kamen i metak, na oblaci, crni, evropski Veliki Petak, kad trese se krvava kugla zemlja, od Pekinga do Rima, od Transwaala do Krem-lja,

hrvaški čovjek posmrtni žižak pali, karmine tužne plje i razbito pjeva: jedna je glava opet ko krvavo sjeme pala. Na jarbohu lađe su opet pribili admirala. Al ništa! Sviće, Internacionala.

V času omenjenih zbirki je Krleža doživljal težke čase. Njegovo delo je ovirala oblast. Revija »Književno republiko«, ki je oktobra 1923 začela izhajati pod njegovim uredništvom in v kateri je sodeloval tudi znanj hrvaški proletarski pisatelj in komunist Avgust Cesarac, je oblast po štirih letih izhajanja leta 1927 prepovedala. Krleža, ki je v glavnem polnil revijo s svojimi prispevki in članki, naperjenimi proti takratnemu meščanskemu tisku in bil v svojem pesniškem, proznem, dramatskem, esejističnem ter splošnem publicističnem delu neizprosen in oster kritik takratnih razmer v kulturi in družbi, je bil oblasti trn v peti tudi zaradi svoje knjige reportaž »Izlet v Rusijo«, ki je izšla leta 1925 in ki je bila kmalu po izidu prepovedana. Miroslav Krleža je bil namreč poleg Avgusta Cesarca eden prvih hrvaških pisateljev, ki so, kakor pravi Eli Finzi v svojem esaju o Avgustu Cesarcu, bistveno pravilno domniali smisel in pomen Leninove oktobrske revolucije za prihodnost sveta in človeštva.

Prav tako je predvojna jugoslovenska buržoazna oblast ovirala Krležovo delo v naprednih in delavskih časopisih, kakršni so bili »Plamen«, »Danas« ali Cesarčeva »Zaščita čoveka«. Potem se je zameril ne samo meščanskim kritikom, ki so mu očitali, kakor pravi dr. Bratko Kreft v svojem

zapisu o Krleži, da »sploh ni Hrvat ne hrvaški pesnik«, marveč tudi levici, ki mu je zaradi analitično-družbenega cikla dram o Glembojevih očitala, da je »odpadnik in da o proletariatu in revolucionarni ideji nič več ne piše, tretji pa so mu odrekli hkrati hrvaštvo in revolucionarnost«, tako da se je leta 1935 znašel v takšnem položaju, da ni mogel tiskati nikjer nobene besede. »Stiska, v katero je prišel,« je pisal o tem dr. Bratko Kreft, »ni bila majhna niti zavdanja vredna. Krleža je moral nekaj časa molčati, na tihem pa je ustvarjal, da enim in drugim odgovori kot pesnik. Tako so v tistih burnih dneh v zatišju pesnikovega ustvarjanja nastale Balade Petrice Kerempuha.«

»Balade Petrice Kerempuha« so Krleža povezale s Slovenijo, kjer jih je izdala Akademski založba leta 1936. Tudi tem baladam je oblast stregla »po življenju« saj niso bile samo odraz časov iz kmečkih uporov in starih krvavih časov hrvaškega (pa tudi slovenskega ljudstva), marveč so bile kakor sleherni umetniško delo z zgodovinsko snovjo tudi zrcalo sedanosti.

»Balade Petrice Kerempuha« so pisane v kaj-kavčinski in v stilu ljudske pesmi, požlahtnjeni s barvnimi prvnamj pesniškega ekspresionizma, sodobno žive pa zaradi stisk, ki tarejo malega človeka prav tako, kakor so ga trle večeraj, ga tro danes in ga bodo trle jutri, vse dotlej, dokler ne bo izkoreninjeno zlo oblasti v resnično humanizirani človeški družbi, do katere poizkušamo pri nas najti pot s pomočjo samoupravnega socializma. Naj navedem samo odlomek iz ene izmed teh balad, odlomek o desetini in drugih dajatvah, ki jih je moral naš človek dajati fevdalni posvetni in cerkveni gospodi vse do razsula Avstro-Ogrske, marsikje pa, kjer se je grofovska veleposest obdržala tudi v predvojni Jugoslaviji, pa vse do zmage naše revolucije. Tako so na primer tlačani v hrvaškem Zagorju dajali grofovski in cerkveni gospodi več kakor dvajset vrst različnih dajatev:

»Falen budi Jezus Kristus, ljubim im rukice poglaviti, sluga sem pokoren, kaj smem k Njimi priti? Sem došel bogme, štibru plat!!! Graščicu gradsku Grcjaninu. Prebendaru pak mletvinu Gospodinu podimčinu, pohižninu, ognječčinu. Magistratu: maltarinu, tovar, tlaku, govedčinu. Velečasnom presvalščinu, kapelanu martinščinu. Cimetorijumu osvalščinu, rokovnicu, zirovinu. Varoškom sucu sajamninu, maltarinu, kerčmarinu. Kaptolomu: brodarinu, tičarinu, a bogme i dervarinu! Dominalnomo Gospodinu hižni rančjek: škudu cvancig, urbarijum arenjdalski: vagan jajca, sedem jančic! Kontraktušu terezjanskem: tri šonkice, rizling lanjski. Zemalskome Gospodinu pašarinu, ciglarinu, lugarinu, ribarinu, lovne cučke, tersovinu. Za činž grofu desetinu, harač zlatni: tri forinte. A pisaru gusku, forint za tri kapi čarne tinte. Za vuzemski liter vina, sedem grošov pjacovine. Orehov vagan za aldomaš vekovečna odvetčine: Repudiare, Aspernari, kmetska tikva se pokvari...«

Tako je živel in plačeval desetino in davke tudi slovenski tlačan onstran Sotle, kjer so gospodovali celjski grofje in njihovi nasledniki Tatenbachi z gradu Kunšperk, znanem iz velikega vseslovenskega kmečkega upora leta 1515, ko se je s tlačanskim naskokom na ta grad 12. julija 1515 bila ena izmed glavnih bitk v tem uporniškem letu. Vse to, pa tudi leto 1573 diha iz balade Lamentacija o štibri s svojim tragičnim koncem:

»Biskup je Gubca spekel kak goluba v rajngil, a biskupa su v nebo na vanjkušu nosili ajngil. To je Kerempuhovo izročilo o Gubčevem košču na Markovem trgu v Zagrebu, ki ga poznamo tudi iz Aškerčeve balade Kronanje v Zagrebu,

marveč hkrati z vsebino in misliljo obtožuje svet in nebo. Protest je osnovna misel in zven vseh pesmi, ki jih je pesnik pripisal Petrici Kerempuhu, toda za njim stoji pesnik sam, bolj rečeno: pesnik je istoveten z njim. Tako je storil tudi Cankar, ko je napisal svoj simbolični polemični spis »Kurent«, v katerem je prav tako vzel legendarno ljudsko osebo, ki je postala mit, da je z njeno pomočjo povedal, kar mu je težilo dušo pesnika in občana. Cankar je v »Kurentu« neznajši v primerjavi s Kerempuhom, ki ne izbira besed ne primer, marveč pove včasih tudi po ljudsko robato in naravnost brez ovinkov, kaj ga tlačji in kaj vidi, da je v svetu narobe.

Zadnja Krleževa zbirka, ki je izšla pred vojno, so bile »Pjesme o tmini (O bijedi, O vremenu i smrti; O snovima, o samoćama i o mjesecini; U predvečerje; Nad otvorenim grobovima; Pjesme ni livadi u lipnju; Ranjavi motivi; Jedanaest lirskih motiva u prozi)«. Izšle so leta 1937 v Zagrebu v založbi Biblioteke nezavisnih pisaca.

Pri nas poznamo Krležo mnogo bolj kakor lirika, pisatelja in eseiista kot dramatika. Po vojni smo sicer dobili nekaj prevodov njegovih prozanih tekstov, vseeno pa je v najširših slovenskih krogih po zaslugi televizije najbolj poznan kot dramatik. Morda sem se prav zato ustavljal najdalj pri njegovi pesniški bibliografiji, to se pravi pri njegov odlični ekspresionistični liriki, ki še vedno čaka zaradi težke prevedljivosti na sposobne in pesniško močne prevajalce, da bi tudi v prevodu vsaj približno odsevala pristno in samoniklo lepoto njegovih pesmi.

Nič manj odličen pa ni Krleža v svoji prozi in dramatikji ter eseiistiki. Njegov opus je tako obsežen, da ga v ta zapis ne morem zajeti. Njegov ciklus Glembejevi sodi v vrh njegove proze, dal pa je snov tudi njegovi, vsaj med Slovenci najbolj znani dramji »Gospoda Glembejevi«, »Agoniji« in »Ledi«.

Poleg teh je Krleža napisal še vrsto drugih dramskih del. Med romani so najpomembnejši »Banket u Blitvi«, »Na rubu pameti«, »Povratak Filipa Latinowiczta«, med najmočnejšimi njegovimi novelami pa so novele zbrane v zbirki »Hrvatski bog Mars«, ki jih imamo tudi v slovensčini.

Ustaviti bi se moral tudi o njegovih esejih o nemškem pesniku Rilkeju, madžarskem pesniku Adyju, o hrvaškem pesniku Kranjčeviću, o hrvaškem slikarju-samouku Josipu Račiću, ki se je iz tiskarskega vajenca prebil kot slikar prek Münchna in Pariza do enega največjih hrvaških slikarjev, njegov esej o španskem slikarskem mojstru Goyi, ki je dal svoj pečat osemnajstemu stoletju evropskega slikarstva, in drugih, med njimi tudi esej o Leninu, Lunačarskem, in o francoskem pisatelju-revolucionarju Barbussu.

Nič manj pomembno pa seveda ni tudi Krležovo poveljno literarno delo, saj je postal že leta 1945 urednik prve poveljne hrvaške revije Republika in že v prvi številki objavil esej »Književnost danes«. To je bogato ramišljanje o nalogah sodobnega pisateljevanja, podprto z dejstvi in svarili. K temu esejju bi se moral vrniti marsikateri sodobni pesnik in pisatelj. Toda h Krleževemu poveljnemu delu se bomo povrnil kdaj drugič, saj je Krleža še vedno ne samo največji sodobni hrvaški, marveč tudi jugoslovanski pisatelj, ki s svojo vsestransko literarno ustvarjalnostjo, najsi bo to poezija, proza, dramatika in esejistika, spada med največje sodobne pesnike, pisatelje, dramatikje in esejiste v svetovnem merilu.

V tem je Krleža podoben velikemu, a že pokojnemu nemškemu pesniku, dramatikju, pisatelju, esejistu in revolucionarju Bertoltu Brechtu, ki se je kot prvi nemški pesnik odpora proti Hitlerju postavil po robu »ljudožrskemu mitosu Alfreda Rosenberga« (kakokr pravi o tem ideologu nacizma Miroslav Krleža v svojem esejju Književnost danes).

Brechtu mnogi kritikji svetovnega slovesa imenujejo »Shakespeare XX. stoletja«. Zato je prav, da 12. številki Listov, dasta prav ta dva avtorja svojo težo, naš veliki jugoslovanski jubilant z novelo »Bitka pri Bistrici Lesni«, naš znani in že večkratni »sodelavec« Bertolt Brecht pa z nemškim vojnim abecednikom (izšel leta 1934 v njegovi pariški zbirki), kot ene pomembnih pesnitev iz časa odpora proti Hitlerju, pesnitev, ki bi jo moral upoštevati sleherni antolog, ki bi uredil poezijo odpora, med katero ima tudi naša slovenska in jugoslovanska nasploh velik in pomemben delež.

M. Klinar

Andrej Kokot.

POMLAD

Danes je velik dan,
danes je velik dan.
Še potok stopa iz sebe.
Ptica v pesku meri korak,
češnjev cvet usta zapira,
kača na sprehod vabi.

Danes je res velik dan.
Zemlja se je nagnila na sončno stran

ZAPIS

Na vrbinem listu
nekaž iskri.
Človek stoji poleg in gleda,
rože in polje in reko in goro.

Na vrbinem listu
se nekaž poraja,
tako lepo in čisto,
glej, tudi Eva prihaja.

NESTVARNOST

Dan že medti
in pot je še dolga.

Urno požanjimo
poslednje pramene svetlobe.

Pot gre naprej,
snopi našetih luči se topijo v temi.

Noč je ustavila sprevod.
Zora je daleč.

Nismo v puščavi.
Mi pa hlepimo po fata morgani.

KONEC POTI

Pot se je zataknila v obilju.
Konice prstov ne segajo več po pohlepu.
Policijski pes liže nagnit madež krvi
in proseče škili na svojega gospoda,
da ga ne pošlje na gručo otrok,
ki v ometu išče uteho.

Le kam naj mi zarijemo nohte,
da bi dočakali čas, ki šepa za nami.

Kaj pravijo zvezde?
V znaku nesmisla stoje.

BREZBRIŽNOST

Sonce roso prižiga.
Netopir se v temno zavetje umika.
Čas izmene je. K vstajenju budi.

Kdo je na vrsti?

Vesoljni čas se ne zmeni za to.

DVOM

Okno je ugasnilo svojo temo.
Na pragu večera stoji sel noči.
Veče se vljudno
in vabi v svojo skrivnost.

Kljub temu: njegova podoba
je trudna, nedolžnost prikrita.
Le kdo naj verjame njegovi nameri?

Svet je že star.
Izkušena roka okno zastira.

vendar je ta verz močnejši, saj je obenem tudi obsodba fevdalne cerkve, izražena v Kerempuhovem očitku, da so »biškupa« — bana in škofa Draškovića kljub temu ponesli v nebo angeli. Zgodovina je ohranila škofov zapis, s katerim je predlagal kaznovanje kmečkih upornikov, med njimi strahoten Gubčev sežig v Zagrebu:

»Če odobri to Vaše posvečeno Veličanstvo, bom za zgled drugim okronal Gubca z železno krono in ga scvril na razbeljenem železnem stolu.« je ban in zagrebški škof Drašković predlagal cesarju Maksimilijanu I.

O teh baladah je leta 1953 napisal slovenski pisatelj Juž Kozak naslednje:

»Konec pomladi leta 1936 se je vrnil iz Zagreba dr. Krefc in mi kot tedanjeju uredniku Ljubljanskega zvana sporočil, da bi bil Krleža pripravljen objaviti neke nove pesmi v Ljubljanskem zvonu. Svetoval mi je, da naj mu pišem. Preteklo je nekaj dni, ko je Krleža telegrafično napovedal svoj obisk. Prišel je nasmejan, pomirljiv kakor vedno, vsak hip po svoje iskren, poln zagorske šegavosti. Prinesel je pesmi in predlagal, da bi nam jih po večerjibral. Dr. Krefc nas je, mene, Iva Brnčiča in Krleža povabil k sebi.

Krleža je sugestivni recitator, ki dobesedno ustvarja žive podobe. Njegov glas je mehek, izgovor jasen in plastičen. Brat nam je BALADE PETRICE KEREMPUHA, ki jih je bil spenil v razmeroma kratkem času. Kadar smo naleteli na besedo, ki je nismo umeli, smo iskali v Pletersnikovem besednjaku. Odkrili smo, da sta veliko teh besed uporabljala že Trubar in Dalmatin. Spominjam se, da nam je nekatere, kot »Keglovichlana«, »Ni med cvetjem ni pravice« in še druge moral po dvakrat brati. Vsi smo se zavedali, da so Balade velika, globoka umetniška, izraz zemlje in vselega duha te zemlje, nekaj edinstvenega v Krleževem opusu. Iz BALAD ne udarja samo duh Zagorja, v njih je umetnikova tvornost zajela zakonitosti človeškega bivanja in nehanja na zemlji. — Po opravljenih razgovorih je Krleža želel, da bi tudi Oton Župancič slišal te pesmi in izrekel sodbo. Zadnji večer smo se zbrali pri meni. Oton je napeto prisluhnil in se z otroško radostjo smejal Krleževim podobam in domislekom. Večkrat je vstal, tlesnil z dlanimi in vzdignil prst, češ: to ti je mojster.

O teh baladah, oziroma o ozadju teh balad, je dr. Bratko Krefc, ki ima nemajhne zasluge, da je knjiga izšla v Ljubljani na pollegalen način leta 1936, napisal tudi naslednje stavke:

»Večina Balad Petrice Kerempuha so v baladni ton uglašene Petricičeve meditacije o vseh preteklih nadlogah in mukah hrvaškega človeka iz ljudstva. Kar je opisane v njih ni zgolj baladno opisno,

Bitka pri Bistrici Lesni

Zgodba le-te podrobnosti bitke pri Bistrici Lesni je napisana v počastitev rajnega gospoda desetnika Peska Matije in šestorice mrtvih domobrancev drugega bataljona, druge stotnije, in sicer: Trdaka Vida, Blažka Franja, Loborca Stefa, Lovreka Stefa, Pecaka Imbra in Križa Matije, ki so vsi padli pri junaškem naskoku na koto številka tristo trinajst in tako prelili v slavo tisočletnega kraljestva Sent Istvana svojo kr. og. domobranksko kri v smislu madžarsko-hrvatske pogodbe iz leta 1868. Naj počivajo v miru!

Tako gospod rezervni desetnik Pesek Mato kakor šest junakov te naše povesti, vsi ti so od začetka živeli tisto tibo in trpko življenje, kakršno živijo milijoni naših ljudi, ki se mučijo že stoletja na našem blatu in ga vsako pomlad in jesen preorjejo, da bi iz njega potegnili pest, dve zrnja ter pojedli reželj pšenične gibanice o veliki noči in o božiču, na tista dva svetla dneva, ko ne čutiš vsakdanjega bremena v križu, ampak samo napajaš živino v hlevu ter po ves dopoldan kadiš in pljuvaš pred cerkvijo. V tisti megli tlake, robote, dimnice, podložništva, palic, ki se je že tedaj vila nad našo vasjo kakor žalna tenčica, so vsi čutili to svoje življenje kot stvar, kj jo je še Gospod Bog ustvaril in njihov ded in praded (ne bodi jima potoženo) sta tako živel, pa kaj bi tu še mislil in kaj moreš za to?

Vse to, kakor stoji, je ustvaril Sam Gospod Bog (slava mu bodi in čast) in kmetje so pač reveži, ko jih je Sam Gospod Bog ustvaril za reveže ter je tako zapisano v župnišču in v katastru, v paragrafih na okraju in v postavah na sodišču, kamor je Gospod Bog postavil Gospodo, ki naj pazi na reveže kmete, da dobro spolnjujejo deset božjih zapovedi, da plačujejo davek, doklade in doplačila ter da odhajajo k vojakom.

Tako je torej naših sedem domobrancev napajalo zjutraj, opoldne in zvečer vsak svojega Cvetana in svojega Liska in svojo bolno in sušično Rumeno, vsak božji dan poleti in pozimi, v dežju in snegu, že svojih trideset let. Orali so in kopali, sejali pšenico in ječmen, rž in ajdo, repo in koruzo, okopavali vinograd, kosili seno, otavo in otavico (ako je bila jesen srečna in topla), in to vedno od jutra do noči, da jih je zbadalo v križu, ker je naša zemlja jalova in viseča, pa jo moraš globoko zorati in dobro pognojiti, da te ne izda in zataji.

A vse to je bilo težko. Ker: težko je orati. Broditi moker po brazdah, sejati in vlačiti brano je težko. Vardevati živino je težko. Vol je vol in svinja je svinja, vse moraš postaviti prednje pripravljeno. Slamo, seno, rezanico, deteljo! Gnoj moraš postrgati izpod njih, živin nastlati in jo očediti, in vse to moraš, moraš, ako le en dan opustiš, ti zazija drugi že kot polom, zato pač moraš! A vse ti gre po zlu in vse moraš sam! Sadje moraš obrati, očet stiskati, konopljo otepati in tkati platno, ker je vse kupivno drago, forej moraš vse silo napeti, da ne crkneš gol in bos. Kajti: vrtaš vodnjak (brez vodnjaka ne gre) in ti pogoltno tisoče. Prebeliš hišo — to ite odere; klet moraš s trsom prekriti, mlatiči ti požro desetino, ako pa hočeš sebe in družino obleči, moraš izprazniti hlev! Skrbi ni ne konca ne kraja! Skrbi ni ne konca ne kraja! Zid ti odnese polne košare jajc in graha za dve, tri skledje, za steklen cilindar in za trakove; opančar na sejmu te iz kože dene za te preklete opanke, davki se kopičijo, doklade te vlečejo na eno stran, financarji in orožniki pa na drugo, logarji, kancelisti, oficiali, kaplani; učitelji — vsi ti odnašajo in kradejo (kakor dihurji in kune), vsi pa udrihajo po kmetu kakor po živini. In kmet dobro vidi, da je nekako najbolj spodaj in da so nanj navalili nič koliko tega; pa čeprav vidi — kar pač vidi — kaj si je pomagal, ako mu je vse to jasno? Uradniki in orožniki, kasarne in oblasti, občine, listine, uradi — vse to se je zdelo našim junakom kakor stroj, nalašč za to izumljen, da otipa žilo njihovemu življenju in da prešteva njihove vreče, svinje in kobile; toda njih silno in nepremagljivo življenje je zaničevalo ves ta stroj in vse te ustanove in kadar so naši junaki razmišljali o sebi in o svojem življenju, je bilo nekako takole: tole je moja koliba, strmo streho ima in deževnica odteka na desno in na levo plat in mi torej ne teče na glavo.

To ti je dobra iznajdba, da mi voda ne teče na glavo in moj pokojni ded mi je izročil v dedščino tole mojo sajaste toplo streho, jaz jo zapustim sinu, kajti modra reč je to: streha nad glavo. (Če nimaš strehe, si kakor živina.) Tako ti sedim pod to svojo gobo in gledam dim, kako se kobali, nebeška voda teče in namaka oranico. Tudi to je dobro. Zena mi liže povemo kakor pajek, v loncu se mi kotlja krompir, v dimu na podstrešju bi se našlo tudi kakšno mastno rebre. To je vse. Več mi pravzaprav niti ni treba. Dobro je živetil! V polmruku si prižeš pipo in gledaš v volovskih pari v hlevu žolte mačje oči, kjer se bleščijo kakor kresnice! Dobro je živetil!

Andrej Kokot ŠE ENKRAT

*Se enkrat bom stopil na plan,
poslednjič premeril
tihu tavenst,
steptano v škarpo prezira
in zatulil v krivično stran.*

*Se enkrat
bom prosil za glas
in počakal odmeva.
Ne sprašujte zakaj.*

Vse te vasi in naselja, raztresena po gozdovih in globelih, so v svoji preteklosti doživljala mnogo, mnogo katastrof in ta poslednja habsburška vojna, ki je prijezdila na vas nekega večera, ko so mlatali in vejali žito na stroj ter so vsi vaški skednji odmevali od zamolklega nabijanja, ta nesrečna vojna ni bila za te ljudi ne prva ne zadnja nesreča. Nekaj kratov so pogoreli do temelja, pomrli od kuge in kolere, od lakote in od grofovskih bičev; ko so takrat Turki predrli karlovško-podravsko utrdbi, so ves ta kraj požgali avstrijski arkebuzirji iz Parme, Piacenze in Spezije, a španski in švicarski kondotjerji pod avstrijskimi in papeškimi prapori pa so izropali vse, kar se je le dalo, do zadnje klobase v dimu in do zadnje niti v statvah. Na te ljudi so streljali madžarski orožniki, osemindesetniki in zelenokadraši so jim po Kustoci in Solferinu posiljevali žene in dekleta, toda ženske so porajale novoročene in še naprej z lastnimi rokami rezale popkovino s šrpom ter vstajale tretji dan po porodu, mrtve pa so oblivali z vinom kakor v starih poganskih časih. To, da so ob obalah evropskih morij vznikla in propadla mogočna cesarstva, da so odkrivali nove dežele, da se je življenje korenito spremenilo, vse to se tegale življenja tu prav nič ni tikalo. Pač! Pozidali so po dolinah cerkve in kaznilnice; kamnate stavbe s prapori in rimskimi križi, strelovodi in orglami, rešetkamj in paragrafi: toda vseh teh kaznilnic in uradov in cerkev večeraj še ni bilo, pa bi utegnili biti, da teh cerkev, listin in paragrafov jutri spet ne bo, a Jezusovo in Sveti Jalžabet in Sveti Ivan bodo spet imenovani Lisjak in Volčeta Jama kakor pred tem, pa prava reč! Cast Bogu!

Ker so gledali na stvari in merili dogodke s tem merilom, se naši ljudje, naravno, niso kdo ve koliko razburjali zaradi takoiimenovane vojne.

»Hm — jal Vojna!
»Eh, moj Bog! Vojna! Kaj pa hočemo? Oni, ki tiščijo v to vojno, že vedo, kaj hočejo!
»To je stvar gosposke, ta njihova vojna!
Zgodilo se je in sprožil se je glas, da je temu ali onemu odgriznilo nogo, pa, bogme, tudi glavo; ženske so začele dišati po judiformu in slišati je bilo, da so nekateri odšli v zeleni kader (ta pa striže bolj bogatine kot kmete, ta zeleni kader, pa bo že kako, kar bo!).

»Bilo je, da ni bilo vojne, pa bo spet tako, da je ne bo!
»Ženske so se, pri moji veri, izpridile, toda tudi moški po vojašnicah in bolnišnicah niso boljšili!
»Vsakemu svoje! Kdor preživi, bo videll Vse pride, kadar je čas! Vsaka stvar ob svojem času!

Začelo se je idilčno. Ubogim težakom in živinorejcem, ki so vse življenje spali po hlevih in se gnetli z rogato živino, se je življenje v asfaltiranem mestu (kjer sifejo pločniki kakor ogledala, kadar dežuje) na prvi mah zazdelo laže od onega obupnega in črnega garanja in bilo jim je, kakor da so — za hip — izplavali iz vsega tega neznoznega. Slišali so praviti o čudni deželj Koromandiji, kjer ti leté v usta pečene race in piške, po livadah se pasejo prašiči in odojki na ražnju, z dreva pa visijo sreberne ure in verižice, mestno življenje se jim je v tistih prvih dneh zazdelo kakor takšna Koromandija. Povsod same prekalnevalnice s prekajanim mesom! Povsod same krače in rebra in rdeča slanina debelih svinj, smrtne rane so lepo zapečene z mastnimi črnimi sajami, skozi krvave luknje pa so prodrli žebli in visijo polnjena čreva in se cedijo nagnite klobase, dišijo ocvirki v porcelanastih skledah, opletenih z žico, da ne razpadejo. Samo suho meso! Mesto, polno prekajenega mesa! Gnjati visijo kakor zastave! In na mesarskih izveskih odsečene glave belih odojkov, okrog cerkve razparana teleta, bele rjuhe v vetru vse lepo polite z dišečo svčo krvjo, krvave mesarske roke odtisnjene na rjuhah, povsod same odlične brivnice, ki dišijo po najfinejšem milu in brivske skledje nihajo ter cvilijo in škripljejo v vetru, da je veselje. A kdo prešteje vse znamenite, krčme in izveske s finofajn namananimj barvami, sami črni mački in kanonirji, možače, pa spet beli mački in ogoljeni piščanci s polomljenimi sklepi in koleni, nabodeni na peterorožne vilice, pa velike čaše penečega se piva in v oknih mastne palačinke in krofi in pogače in vse to diši, vse to prepeva. Kako sijajno mora biti tu v nedeljo popoldne, ko imaš v žepu vso mezdo in zvrneš še šilce slivovke in pelinkovca, se osladiš s srcem iz lecta ter zaliješ vse z vinom in brizganci, zraven še dekleta in tamburico in harmoniko, da se vsa krčma trese, ženska nedrja so topla, da se zagriže vanje in na vnetem nebu začutiš slani znoj ženskega telesa in sokrvico, nagoto in plešeš kakor krvavi pust, napil si se imenitno, povsod sama dekleta, služkinje, oskrobijena spodnja krila, rdeči trakovi, gola črna blatna kolena in stegna, tresenje, tamburice, berde, du, du, du, digu-digu-dajca, juh-hu-hu, juh-juh, juh-hu-hu.

Tudi gospod rezervni desetnik Pesek Mato in domobranci Trdak Vid, Blažek Franjo, Loborec Stef, Lovrek Stef, Pecak Imbro in Križ Matija so začeli to reč vojskovanja tako idilčno, s tresenjem v nedeljo popoldne: toda stvar je narasla v peklenke strahote in naši junaki so prepotovali z železnico in peš mnogo stotin in stotin kilometrov in mnogo so se naturalni po bolnišnicah in po zaporih in spoznalj mnogo resnic dp tistega nedeljskega jutra, ko jim je bilo usojeno, da drug za drugim padejo pri Bistrici Lesni v naskoku na koto tristo trinajst.

Tistega jutra je bil Trdak Vid izmed vseh najbolj otožen. Sanjaló se mu je bilo o njegovih otrocih, tedaj pa se je spomnil praznote, tiste strašne praznote, v katero se je bil zagledal ni tega pet dni, pa ga je nekaj stisnilo v grlu, da ni mogel niti svoje črne kave popiti, ampak jo je izlil v blato. Prav nekako pred svojim odhodom v mesto, v vojašnico, je bil pokopal ženo, v hiši pa sta ostala dva otroka, starejši deček sedem, mlajši pa štiriletan. Bil je sprt s svojo in ženino žlahto in vse dotlej, dokler ni prišla brzojavka zaradi odhoda, je mnogo, mnogo noči preječal na smrdljivj slamnjači, kako in kaj naj reši to stvar s svojimi otroki? Tisto zadnjo noč se mu je zablislila misel, da pojde na presvetlo vlado, gori na Markov trg, pred samega svetlega bana, da potoži banu, kaj bo z njegovimj otroki, ko odide na fronto in naj svetlj ban nekaj ukrene v te!

Andrej Kokot ZADREGA

*Nekaj bi lahko še počeli,
časa je dovolj.*

*V naših očeh pa je mrak,
kot da je dnevu odzvonilo,
cilj naš dosežen.*

*Cemu potem še zapiramo pot?
Na polju še rosa leži
in neobrzdani žrebci še čakajo,
da jo njim prepustimo.*

njegovi stvari. Tako je naš Trdak Vid obšel mnogo vrat na Markovem trgu in na marsikatera je zaman potrkal; ni vedel, ali naj obdrži kapo na glavi in pozdravi kakor pravi vojak, ali naj se prikloni s kapo v roki kakor pravi možak in kmet, kadar prosi za svojo pravico? Pa je torej ponekod salutiral gologlav, da so se mu smejali; drugod so ga pa vrgli ven, češ da je prava svinja, ker vstopa v uradne prostore pokrit, »morda zato, da se mu ušji na glavi ne prehladijo«. Tako se je na tem svojem križevem potu po onih neskončnih hodnikih in sobah nameril na človečka, ki je imel brezčutne oči, nad glavo pa mu je plamenela rumena plinska svetilka, glasno migljaje; v sobi je bilo polmračno.

Odpel je Vid Trdak temu človeku svojo tožbičo, starček z brezčutnimi, steklenimi očmi ga je pa poslušal, gledal prek njega v zrak in polnil tulce Riz-Abadie s srednječinim tobakom. Be-Ha ter stavlil cigarete drugo za drugo v škatlo, ki je bila do malega polna.

»Da! Prav je, kum! Vse to sem že slišal, moj dragi! Da! A kam naj vam jaz spravim vaše otroke? Tukaj nimamo prostora za vaše otroke! Tu vam moremo napraviti zapisnik! Tako je, dragi kum!«

»Da! Prosim jih, gospod! A kaj mi bo zapisnik? Ne vem, kam bi z decol!«

»Koliko pa imate grunta?«

»Dva oralala!«

»In hišo?«

»In hišo!«

»No, pa zakaj ne bi otroci ostali doma?«

»Da, gospod! Bog z njim! Toda sedem let je starejšemu! Kako more ostati sam?«

»Vidite, kum, dobili boste mesečno podporo! Pa dajte komu na vasj to podporo!«

»Kaj pa je ta usrana podpora? Komu je mar zanjo!«

»Zlahiti ju dajte! Saj imate kaj zlahite?«

»Imam, imam, a bolje bi bilo, da je nimam! To vam je vražja zlahita! Bog daj, da bi jo voda odnesla! Petkrat bi me že bila trava prerasila, če bi bilo tako, kakor mi moja zlahita poželi. Brazde so mi preorali, hišo porušili, kaj bi moji otroci pri takšni zlahiti?«

»Da! Pa kaj vam moremo mi, kum? Otrok principijelno ne moremo vzeti v mesto! Ako jih vzamemo, se vam bodo izpridili. Proletarizirali se vam bodo otroci! Berači vam bodo postali, razumete?«

»Da. Ali jaz morda nisem berač, gospod?«

»Naj vam otroka ostaneta doma na kmetijih! Vidite, kum, naš narod že tako propada! Kaj pa bo z nami, ako zapustimo našo zemljo, ako se proletariziramo? Otroci vam bodo postali mestni potepuhi, kum!«

»A kam naj jih dam jaz? Jaz jih moram torej podaviti, da ne crknejo!«

»Kum! Dajte jih k dobrim ljudem!«

»Ah, prosim jih, kje pa so ti dobri ljudje?«

»Verujte mi, kum, vašim otrokom v korist, nima pomena, da jih vlačimo v mesto! V korist oasih otrok je, da ostanejo na zemlji!«

»A kje neki, kje neki bosta, za pet ran Kristusovih? Kje bosta ostala,« je zavpil Trdak Vid obupno v smrdljivi sobi na Markovem trgu in na jok mu je šlo, tako ga je stisnilo v prsih. — Za božjo voljo! Jutri odrine na fronto! Kako da temu. le tukaj ni jasno, da odrine jutri na fronto?

»Se bo že nekaj našlo, kum! Napisali bomo lep dopis na občino!«

»Notar je tat in lopov!«

»Pisali bomo župniku!«

»Ah, prosim jih! Naš gospod,« je zamahnil z roko Trdak Vid.

»Bomo pa vsem pisali! Vsem, kum! Na okraj in na županstvo! Urgirali bomo, naj vam zvišajo podporo! Zdaj bodo itak sploh povišali podpore. Evo! Zdajle bomo pa lepo sestavili zapisnik z vami, kum in vse bo dobro!«

Ko je tam gori na vladji podpisoval tisti zapisnik, se je Vidu Trdaku oglasila neprijetna misel, da je ta zapisnik laž in da tam pravzaprav ni nobene deželne vlade, ne svetlega bana, ne ničesar, ampak samo takle kratkoviden človek, ki polni cigaretno tulče in jih sklada drugega k drugemu v škatlo. O tem je že marsikaj mislil, da so ti zapisniki, uradi in listine prevara in laž za reveže in za kmete, a vse do tistega trenutka se mu to tako dokončno in neoporekljivo jasno še nikoli ni pokazalo. Vse je sama praznота in nikjer ni nikogar, samó v neki polrazsvetljeni, mračni temni sobi sedi mož s steklenimi očmi in polni cigarete Riz-Abadie.

Vštric Trdaka Vida je stopal v drugem paru Loborec Stef, stari frontaš, a rana na desni rami ga je pekla pod jermenjem telečnjaka in manlicherice. Zastonj je bil preložil puško z desne rame na levo; zarezga ga je grizla in ovirala pri vsakem koraku.

Zaganjal se je bil Stef Loborec po grapah in v naskokih sem in tja ter padel ranjen v stegno; ko je v bolnišnici okrevljal, so ga zopet pognali na fronto, kjer je obolel za tifusom, dolgo umiral pa ni umrl, ampak ga je vrglo v rekonvalescentni oddelk; že je bil določen za šesttedenski dopust, ko je v bolnišnico planila izredna komisija in njega ter še sedemtrideset drugih zapodila v vojašnico k bataljonu. Loborec Stef ni bil oženjen niti dva meseca, ko so ga bili odtrgali od žene in teh šest tednov dopusta si je lastil kot »svojo sveto pravico«, ki mu je nobena oblast ni smela vzeti, pa so mu vendar vzeli to »sveto pravico«. Ogorčen zaradi tega je zapadel tihi apatiji in mu za prav nič več ni bilo mar. Prej je rade volje čistil čevlje podčastnikom in kadar so ga pošiljali v kantino, je stekel tja in nazaj; zdaj pa je užaljen vse pregodrnjal, pa so ga moralj pognati in breniti z nogo v zadnjico, da je stekel na povelje.

Andrej Kokot

SPOZNAVANJE

*Preveč je spokojno.
Jutri bom meče jezikov prižgal,
da se svetlih naklepov znebim.*

*Razkleščil bom usta demonov,
razkosal obzorja nemih čeljusti,
izvabil tišino na plan.*

Vse je nared.

A ves trud je zaman.

Tišina noče iz sebe,

bogovi so se v smrti poskrili.

O, groza — saj nisem več zver!

DANES BOM

Danes bom mokro drevo,

jutri telefonski drog,

pojutrišnjem makov cvet.

Potem bom gnili zob,

škrbina v sekiri.

Kaj še vse bom?

Ne bodite nestrpnil

Vse pride na vrsto,

Moja čakalnica je velika.

Kaj morem zato,

če mi vaše ime ne pride na misel.

Posel kljub temu cvete.

Pravkar mravljišče urejam v pesem.

Ko se je stotinja odpravljala na fronto, je stal na straži; naslednjega dne pa ni bilo več čevljev zanj. Podčastniki so govorili o nekem zaboju v glavnem skladišču, ki da ni prispel, potem so se mu pa smejali. Naj le gre v raztrganih čevljih! Gospod, ki se potepa z dekleti, kadar se stotinja odpravlja.

»Na straži sem stal!«

»Kuši! Marš veš! Vol nesramnik!«

Prijavil se je, zapisali so ga, a svojih čevljev ni dobil in odpravil se je k bataljonu, da zatoži svojo stotnijo, da dobi »svojo pravico«, zakaj bi židom v skladišču poklonil svoje čevlje?

Toda iz bataljona so ga z brco zapodili, rekli so mu, da je Lepoglavec, pes, vol, svinja in tat! Naj samó pazi, da ga še do jutra ne obesijo!

Ko se je kotalil po bataljonskih stopnicah, se je ob ograji ogulil in odšel v globoki potlačeniosti v skladišče; skladišča so bila zapahnjena s težkimi jeklenimi drogovi in zaklenjena z žabico. Vse je bilo pred njim zapahnjeno in zaklenjeno z žabico, on pa ni iskal drugega kot »svojo sveto pravico!«

Razumeti moramo pravno zavest starega frontaša! V tem času pred odhodom, kadar te svinec osmih magazinov ostrih nabojev pritiska okoli pasu in kadar se po bataljonskih nožarnicah brusijo bajoneti in po cele dneve cvilijo brusi in jeklo, tedaj začitijo frontašji v sebi neke prvobitne, volčje sile, ki se prebujajo v globinah. Ta krvavi in zverinski občutek se polagoma izgublja v etap

nem blatu in v taboriščnih mukah, toda v vojašnici, kjer je vse operetno, kjer se blestijo meči, pojó trobente, stopajo čete v taktu, tu se počujó tijo frontaši kakor junaki. In kadar se merijo z bataljonskim pisarniškim osebjem, se ti reveči sami sebi zdijo nekakšni orjaki in velikani, ki odhajajo na silne podvige, na pokolj, kri, ogenj, in ki ne bodo ostali pod toplo streho kakor tle židje, pisarji, goljufi, maroderji, tatovi in sive lene pekovske svinje in dobavitelji. Dobro je, tem bataljonskim ježem! Ne bodo prezebalj sedem dolgih noči v živinskem vagonu, gnide preklete, ampak bodo nizali črne bolhe na papirju v topli sobi, žrlj komis in srkali pelinovec! Zakaj ne bi tudi oni povohali, kako cvrčijo krogle? In v frontašu se prebudi sovraštvo lačnega volka, ko za duha topli hlev in zato ni dobro drezati v frontaše; izkušeni in miroljubni pisarji se zato v teh zadnjih dneh izogibajo frontaša kakor gobavca.

S sklonjeno glavo in tužen se je vračal Loborec Stef od skladišča nazaj v svesti si, da bo moral zdaj odriniti v galicijsko blato v raztrganih starih čevljih in da bo od prvega dežja dalje imel mokre noge, ko se je tako zamišljen ravno na sredi bataljonskega dvorišča zaletel v debelega narednika Smita, poglavarja vseh skladišč, in se je odločil, da še enkrat poskusi srečo ter se pritoži vrhovnemu poveljniku vseh skladiščnih čevljev in žebeljev, kako je z njim in kako so ga nepošteno in svinjsko opeharili.

Obstal je pred Smitom in še lepo strumno udaril s petama, da bo imela zadeva boljši videz, toda Smit je razburjen bleknil:

»Pojdi k vragu! Daj mi mir!«

»Gospod narednik, pokorno prosim, ti moji čevlji...«

Gospod narednik, ki so mu ves dan na diviziji pili kri zaradi sedem in dvajsetih kron in šestnajstih vinarjev na neki protipobotnici, je izračunal neke partije blaga in vsote ter iskal neke pozabljene izdatke, ko mu je Loborec zmečal vse kombinacije; zato je vzrojil.

»Marš, ti tat zagorski! Vsi vi ste tatovi!«

»Nisem jaz tat, ampak vi ste mi ukradli mojo pravico!«

Smit prav za prav niti ni slišal, kaj tale tu želi in kaj govori, ampak ga je razbesnela nezasišana predrznost, da ga navaden domobranec ustavlja in da mu navaden domobranec oponaša, da je kradel, ko so mu ves dopoldan na diviziji isto godli madžarski židje.

Pa je pripeljal Loborec Stefu v vso močjo glasno zaušnico, da se vendar za vraga reši vsega tega.

Prav tisti hip so nesli preko dvorišča kuharji velik kotel vroče črne kave in Loborec je v navalu besnosti, v užaljeni frontaški časti, da njega, ki jutri odide tretjič na fronto, tu na rajonu klobuta neki skladiščnik — neki tat židovski, planil na narednika, ga popadel in sunil v kotel črne kave. Okopan v kipeči kavi je Smit potegnill sabljo, ujel Loborca za levo ramo, zasekal globoko v meso in tam v poltemi, med oskubljenimi kostanji, poleg razlitega kotla črne kave, razorožen od straže, priprave in kuharjev, je domobranec Loborec Stef začutil, da vse to, kar se je bilo dogodilo, ni dobro.

Ranjen, krvaveč, premlaten, zastrašen z nekimi vojnimi paragrafi in streljanjem, je še tisto noč pristal na kompromis, pristal je, da tako ranjen odpotuje na fronto, da se izogne zapletljajem in streljanju po vojnem sodišču, ker je potegnill bajonet na višjega; tako je naslednjega dne zares odpotoval vroččen s pijanim transportom, ki je renčal kakor menažerija zverin in preklinjal boga in vse svetnike nebeške od poveljnika do onega bednega zavirača na repu vlaka, ki je neprespan opletal na zadnjem vozu s svojo rdečo signalno zastavico.

To se je godilo v času, ko je vojna dozorevala in ko je bilo na teh potovanjih frontnih transportov čutili, da so okovi nekje že počili; ni bilo več zastav ne godbe ne cvetja, ampak prevračali so kotle z golažem; ker to ni golaž, ampak smrdljiva scalnica, to ni govedina, to so kuhane mačke; črn plesniv komis so lučali v okna čakalnic, mlatali natakarje po kolodvorskih restavracijah, razbijali svetilke; in ko je nekdo vrgel čik v kopicice stlačenega sena, ki so stale nagrmadene do višine dvonadstropne hiše na neki madžarski postaji in ko je krenil transport, osvetljen z rdečico požara, so se vsi glasno smejali.

Nekje v Karpatih, kjer so bile črke na postajah izpisane v cirilici in kjer so stale tik za postajo visoke strmine, vse porasle z igličjem, se je noka madžarska četa pobila s Tirolci na strojnico,

(Nadaljevanje na 6. strani)

Loborec Stef je nekaj ujel, da menda nekemu Madžaru ni dospel porcija — njegove — črne kave in da so Madžari postavili v kolodvorsko čakalnico blaten lonec za potrebo, nato pa je poveljnik ustrelil enega moža; kratka: vojaki so se potili. V tistih rojnih progah, ki so poleg preko tračnic, v regljanju strojnih pušk, telefoniranju, klicanju, streljanju, je Loborec začutil nenadno globoko potrebo, da se tudi on zaplete v to bitko, ker je gotovo spet kak človek prikrajšan za svojo pravico.

Ko je sporočil svojemu vagonu svojo misel, so ljudje skomizgali z rameni, kimali z glavo, pljuvali in se zopet zlekli na slami, trudni in lačni, glasno zehaje, vsi zgrizeni in prebodeni lic od ostre rezanice na podu vagona.

Toda ta misel je v Loborecu Stefu grizla in vrtala ves čas potovanja. Kaj ti spet hodi na fronto, ko to ni prav? Saj je že bil zunaj v jarku, preležal je zunaj že svojih sedemnajst mesecev. Niti dopusta mu niso dali, ki mu pritiče po vseh pravilih; pa še čevlje so mu ukradli in ramo so mu razmesarili in tako krvavega spet pogнали ven!

Bilo je tiho nečeljsko jutro in megle so se kadile na vzhodu, le tu in tam osvetljene od komaj opaznih marog svitanja. Četa je stopala skozi gozd, v blatu in deževnici, slišati ni bilo drugega kakor žvenketanje orožja, lopat in svetilk. Cutil si na desno in na levo poti ogromni gozdni masiv, Loborca Stefa pa je vrtala zmerom ena in ista misel: da se je tam doli v vasi, kjer so prenočili, splazil v hlev in zakopal v gnojišče ter tako ostal do noči, bi se bil rešil vsega in bi se mogel vrniti. Ranjen je, krvavi, nekje bi ga sprejeli v bolnišnico. Rešil bi se vsega in ne bi se mu bilo treba mučiti kakor žival.

Četa se je ustavila v poltemi na neki jasi; častniki so čakali telefonskega povelja, moštvo pa so dali odmor.

Ljudje so zavohali bitko. Ze dva dni je slišati topove, nekdo tam spredaj iz prvih parov pa z ostrim, priskutnim glasom pripoveduje, da se nikakor ne more spomniti, kakšen je bil v obraz tisti ruski človek, ki ga je zadnjič, ko je bil tu zunaj, zabodel v živo meso. Pod bukev se je skrili ruski osel, toda on ga je z bajonetom izbežal iz listja in Rus ga je v tem rvanju ugriznil, tu, poglej, v levi kazalec, še zdaj se pozna sled ugriza globoko do kosti.

Dišalo je po mokrih jelovih deskah, iz katerih so divizijski telefonisti tam na jasi zbili svojo kolibo, in kadilo se je; eden telefonistov je umival kotle in pripovedoval ljudem, kako so na taisti telefonski drog pred dvema dnevoma obesili vohuna. Pozelel si je, da bi se pred smrtjo najedel sliv in kruha, pa so mu dali sliv, naj se jih najé. Toda ni mogel gristi, tako je bil prestrašen, pa so se mu cedile nazaj in je bilo videti prav kakor da mu iz ust teče kri. Pa ni bila kri, ampak sliva!

»He-he!«

»Niti kruha ni mogel gristi, temveč ga je zmlél v dlaneh in stresel po blatu, da ostane pticam!«
»Kaj pa počne naš Rucner? He-he?«
»Ah! Njemu je, boljše kakor nam!«
»Menda mu je res boljše!«
»Bil je dober človek, škoda zanj!«

Besede so razodevale, da je tale »naš Rucner« po vsej priliki užival iskrene simpatije stotnjice in da so ga imeli moške radi in so ga spoštovali. V civilu je bil pisar in precej je bil prestradal po podeželskih občinah, potlej pa mu je uspelo, da se je splazil v smrdljivo sobo visoke deželne vlade na Markovem trgu in tam z ravnikom črtal registre ter polnil predalčke s številkami in besedami.

Tole »naš Rucner« je bil prebral v svojem življenju nekaj knjig o tem, da ni boga in da bo demokracija brezpogojno in zagotovo rešila svet in vse to se je zmešalo v njegovih možganih; dokaj si je belil glavo, kako je prav za prav s tem bogom in s to demokracijo. Rucnerjevi živci so bili že zdavnaj precej zrahljani in obisti so mu bile onemogle kakor predrto rešeto. To vprašanje svojih živcev je krstil za »živčno desorganizacijo«, a o obistih je vedno govoril kakor o nečem, kar ima svojo posebno razkrojevalno tendenco in »to — da je — ono! S tem — da je to ono«, je menil Rucner, da rešuje prav tisto najskrivnejše in najtajnejše v življenju. Cutil je, kako mu gnijejo in izpadajo zobje in kako mu žleze (neke mastne strupene žleze globoko v njem) ne funkcionirajo kakor treba. Vse v njem je propadlo. Srce mu je nepomagano trepetalo v množici dogodkov in čutil je svoje gnilo srce, kako trepetala in kako mu

nohti sami od sebe rastejo kakor mrliču; premišljevanje o tem, da je to — ono, je živel žalostno in nesrečno, preden so ga uvrstili v bataljone in dvakrat obstrelili. Ko je bil še v civilu, se je najraje sprehal po nasipu smrdljivega kanala na koncu mesta, po katerem sta se valjala blato in smrad vsega mesta in so skakale podgane, velike kakor kunci. Rucner si je v tistem času zgradil dokončen in sila žalosten svetovni nazor, čigar temeljna misel je bila, da obstoji vse mesto prav za prav samo zaradi tega smrdljivega kanala. Ljudje se kopljejo in trpijo, požirajo kalorije in popotujejo, pišejo knjige o tem, da ni boga in da bo demokracija rešila svet, to pa vse samo zato, da bi v poslednji posledici iz vseh muk in idej stekel takšen črn in blaten kanal. Ta pesimizem se je v Rucnerju po njegovi frontni izkušnji le še utrdil in čedalje bolj je dvomil tudi o demokraciji in nj maral niti več misliti nanjo. Vseeno! Demokracija ali nedemokracija! Vse se bo nazadnje le končalo v blatnem kanalu!

V vasi Bistrici, kjer so prenočili, se je Rucner spečal s kovačico, ki jo je spoznal še pred dvema letoma, ko je hodil tod. Ta kovačica je bila roditeljka, ki so ji ustrelili moža, pa je tako ostala vdova s petimi otroki. Tisto noč je ostal Rucner pri ženi in v vsem tem ni bilo nič posebnega. Topla postelja, mnogo rdeče in belo pragostih pernic, močna potna ženska bedra v perju in daleč nekje godrnjanje topov. Nekj jezdec s svetilko je brodil po blatni cesti in slišati je bilo, kako konj težko vlačil kopito iz blata. Usipala se je megla. Rucner se je spomnil, da je pustil svojo pipo na mizi v kuhinji (tlakovani z rdečo opeko), in prav ta hip se mu je zadel prav ta prostor, po katerem je dete v sobi, on pa stoji tukaj bedast, bolan, zapuščen. Oh! Kanal! Vse to je blaten kanal!

Tako so ga našli naslednjega jutra v seniku, kjer je visel na debeli gredi. V levi roki je držal pipo in je nenavadno globoko pretresel Vida Trdaka. Bila sta skupaj v istem paru in kadar so ukazali: dvoredi na desno, se je Vid Trdak obračal okoli Rucnerja kakor krilo okoli vrafnice ter skočil vedno k Rucnerju v par; tako sta se mnogo pogovarjala med seboj bodisi v paru, kakor v vozu in v vojašnici; Rucner je vedel za Trdakovo skrb, toda nikoli ga ni tolašil.

»Ti boš umrl in tvoji otroci bodo umrli in jaz bom umrl, pa se zaradi tega nihče ne bo razburjal! Lepo te prosim! Kaj misliš, da ne poznam jaz Markovega trga? Ti misliš, da sedi tam tisti stari kratkovidni pisar in da polni cigarete Riz-Abadie — kaj? He-he! Nikogar ni tam! Niti tistega starega ne! Vse to pojde v črni kanal!«

»Poglej! Tukaj je bil, še včeraj je hodil tod, zdaj pa ga ni več! Izstopil je enostavno iz dvoreda!«

Poleg Vida Trdaka so možje brili norce iz bataljonskega zidarja Viktorja, ki je dobil od ma-

jorja dopust samo pod pogojem, da odide domov in ustrelji ženo kakor psico, ker ga je na najpoglednejši način varala s starim mlinarjem (medtem ko je sam tu na fronti krvavel, je žena zapustila dom in se preselila v mlin), a Viktor se ti vrne, ne da bi bil kaj opravil!

»Poslušaj me, Viktor, mu je dejal bataljonski poveljnik pred odhodom na dopust. Iz fronte te puščim! Prav! Toda daj mi moško besedo, da boš tisto svojo psico na vsak način ustrelil!«

»Tu jo imate, gospod major! Na mojo moško besedo! Ustrelim jo kakor psico!«

In zidar Viktor je odpotoval s fronte, pa ni ustrelil žene! Kje je tvoja moška beseda, Viktor? He-he! Viktor!

Iz telefonske kolibice so stopili častniki (vsi v kavčuku in gumiju), zajahali konje, ob bataljonskem telesu so se razlegla povelja in vse je spet krenilo, težko in trudno.

Mož, ki je odločil usodo naših junakov v bitki pri Bistrici Lesni, se je imenoval Rikard Weisersheimb, Ritter von Reichlin-Meldegg und Hohenthurm, bil pa je v činu generalštabnega podpolkovnika in operativni šef tiste armadne skupine, v kateri se je naša zagorska četa izgubila kakor komaj opazna črta, potegnjena z rdečim svinčnikom na sivi, križem kražem počrtani karti ena proti pet in sedemdeset tisoč.

Na tej karti gospoda podpolkovnika ni bilo videti, da je bila vsa krajina preluknjana od granat (kakor da so zemljo zmrcvarili pobesneli merjasci) in tisoči, ki so se tistega jutra premikali nevidni in tihi po rebrih in globelih terena, niso bili videti kakor kupi ranjenega in gnojnega mesa, ampak so bile rdeče puščice, naperjene z ostrinami na modre vijugaste črte ruskih postojank. Na koti tri sto trinajst je stala zidana kapelica s pločevinastim razpelom, vsa izbrzdana in ogoljena od globokih zarez izstrelkov. Neko nemško poveljstvo je nabilo na zid črtno tablo z imeni devetindvajsetorice, ki so jih že pred tremi meseci pokopali v skupen grenadirski grob. To so bili grenadirji neke udarne kolone, ki je prodirala preko kote tri sto trinajst na vzhod, potem pa se je na tem mestu fronta dvakrat zlomila in Rusi so prodrli preko kapelice, zdaj pa so jo v umiku in premikanju nazaj zopet opustili. Ta golovček, porasel z nizkim grmičjem, je obvladoval vsokoliko in z njega je streljal pogled daleč preko potoka in polja, preko brazd in jablan do vasi, kjer se je po polnoči obesil »naš Rucner«, in dalje do gozdnega kompleksa, kjer si z dobrim daljnogledom jasno razločil porušeno in pogorelo postajo in kjer so bile zakopane prve zagorske postojanke.

Ta kota tri sto trinajst je bila za vseukupni razvoj odnošajev velikega pomena, nekakšen vokalni stožer, okoli katerega so se sukale vse kombinacije gospoda Rikarda Weisersheimba in njegovega dvojnika na ruski strani, barona von Frederiksa, gentlemana s srebrnimi ostrogami, boljškim naslovom iz petrovskih časov in z visokimi odlikovanji. Tale baron von Frederiks je bil po Weisersheimbovem najglobljem strokovnem prepričanju bedak, diletant, neznalca in »pacer«.

»Idiot! Da je tisto svojo kazansko brigado, ki mu je včeraj tu izkrvavela, yrgel štiri in dvajset ur prej v linijo, bi se bilo zgodilo vse ravno narobe! Tako pa! Pokazali bomo temu »pacerju«, kdo smo in kaj smo!«

Tako je torej Rikard Weisersheimb Ritter von Reichlin-Meldegg und Hohenthurm, kakor da igra šah z baronom von Frederiksom, svojim nasprotnikom onkraj fronte, prekrizal koto tri sto trinajst z rdečim svinčnikom in potegnul preko nje črto svojih kombinacij, to pa je pomenilo za brigado naših mučnikov (ki se je sveže zglajena in še s skladiščno kafro posuta utaborila za megle nimj gozdovi), da bo zagazila v kri že naslednje jutro, prav na samo božjo nedeljo.

Malodušnost v ljudeh je rasla od koraka do koraka in vsi so čutili v drobu kakor nekakšen kamen, ki človeka sili, da bi se ustavil in prav pošteno poslal; vsak hip je kateri stopil iz dvoreda, šel k jarku, potem pa stekel, da dohiti svoje mesto, tako da je od tega živčnega letanja rožljala oprema na ljudeh kakor okovana zaprega na težkih tovornih konjih.

Sli so mimo razbitega municijskega voza, poleg katerega je ležal sezut mrlič, pokrit s šatorskim krilom, a onučje je imel umazane in razmeščane; kavka je sedela na kozlu, toda ni vzletela visoko, pa se je spet z glasnim krakanjem spuстила v blato.

Hosta se je bolj in bolj redčila in teren se je široko modeliran špuščal do potoka, ki se je tam

Tine Markež — Srečna mamica

vil globoko zarezan v blato, kakor da je nekdo v tisto testeno in sivordečo ilovico globoko pritisnil z nadnaravnim in nohtenim prstom ter pretrgal zemljo da se je cedila gnojna in umazana kakor stara rana. Veter je pošumeval s suhim listjem, ko je počil prvi strel.

Pred tem je bila pošastna tišina, kakršna vedno zavija dogodke; patrole, ki so bile odposlane daleč pred črto, so se vrnile z vestjo, da so ruske postojanke na robu gozda, strel pa je odjeknil daleč preko pregrad in polja. Može, ki še niso poduhali smodnika, so globoko zavzdihnil, pa se jim vse to ni zdelo tako strašno! Prasnilo je tako, kakor da je daleč nekje padla deska na deskol To ni nič!

Tedaj je počil drugi strel.

Se dva.

Nato mir.

Ljudje so se plazili preko podrtega krošnjatega debela vsi umazani in pomečkani in bledina človeških lic je bila videti nadnaravna. Vsi so stopali plaho in je zatorej glas gospoda desetnika Peska v tej slovesni tišini (ko je vsak čutil svoje srce v grlu), zvenel dvakrat surovejši in strožji.

»Nol Kaj bo? Saj niste balerine! Mulci prekleti! Tekom v tekle!«

Stekli so vsi v potokovo korito, ki je bilo do gležnjev naplavljeno z vodo in so se tam zvrstili; tuji in neznanji vojniki so brodili po oranica, zdaj so poskakovali, zdaj se plazili. Vse to se je zdelo smešno in nerazumljivo hkrati. Lovrek Štef ti je gledal te neznane in tuje vojake, kako se premikajo po brazdah kakor orači v daljavi (pa niso orači in ne nosijo plugov, ampak puške) in je gledal mokro in težko upuščenno zemljo pa se je sklonil, da otipa z roko, kakšna da je ta zemlja, ker se mu je zdelo, da je globoko in pošteno zorana in da bi zemlja utegnila biti dobra. Tisti hip, ko se je Lovrek Štef sklonil in zgrabil pest zemlje, je začel vrabec, Trdak Vid pa, njegov tovariš iz sedmega para, se je naslonil nanj, kakor da mu je postalo slabo.

V tistem zahrbtnem miru je zarezgetala daleč nekje na desnem krilu v hosti strojnica, odmev pa se je prelil po dolinah in valoval kar naprej in naprej; v tistem širokem valovanju treskanja se je nenadoma oglasil top. Top je zagrmel, kakor da stoji nekje na pet korakov, glasno in globoko kakor možnar pred cerkviijo za veliko noč. Oglašil so se v tistem trenutku topovi nekje daleč spredaj kakor glasovi orgel in nekaj je preletelo jarek, potok in ljudi kakor ptica.

»Previsoko,« je začuden nekdo zavpil.

»Kuš!«

Lovrek je slišal topove in se ves napel od rado-vednosti, ali bodo spet zagrmeli, ko se ga je Trdak Vid krčevito oprjel, kakor da se potaplja. Lovrek je čutil samo to, kako je Trdak Vid mehak in nekam polzi k tlom, kri pa mu dere v usta in mu teče po rokah.

»Vid, Vid, za pet ran Kristusovih, Vid!«

Vid Trdak ni odgovoril niti besedice. Belota zrkel se mu je modrikasto posvetila in krvava pena se mu je cedila od zob; požiral je nekakšne cmoke in mlaskal s čeljustmi, kakor da prežvekuje. Trdak je še slišal tistega vrabca in tisti vzklil, da je previsoko, ko se mu je zameglilo in se je domislil, da je pozabil reči onemu gospodu na Markovem trgu, da prosí za hitro rešitev, sicer pa da tega niti ni pozabil, saj tisti gospod ne utegne, ker polni cigarete Riz-Abadie — Rucner pa je rekel, da ni ničesar — ničesar.

Lovrek Štef se je sklonil k Vidu Trdaku in ga je hotel privzdigniti ter storiti nekaj, kar bi bilo pametno in človeško in na mestu, vendar se nikakor ni mogel spomniti, kje je pravzaprav njegov zavojček obvez, kje se je izgubil ta prekleti pakele v torbi ali v telečnjaku? Nad globeljo je zopet zagodla granata, tudi ta je bila previsoka; potem takoj še tri, vse tri visoke. Može, so se spustili v dir kakor krave pred ognjem, ničesar nisi razločil, samo bedasto vpitje in zvižganje, tako da se je Lovreku popolnoma zmešalo in ni vedel, kaj bi počel. Ali naj steče za drugimi, naj vpije, naj pusti Trdaka Vida tukaj v blatu, kaj, kaj?

»Mater ti bedasto! Ustrelim te kakor psa! Marš!«

Lovrek se je osvestil kakor iz sna. Pred njim je stal desetnik Pesek in mu grozil z revolverjem, vpil na ves glas in preklinjal; nikjer žive duše, vsi ljudje so nekam izgibali pod zemljo, on sam stoji še tu in Pesek z revolverjem. Pokorno kakor živinče je stekel Lovrek do nekega štora in ni bil niti tri korake od štora, ko je nekje zraven udarila granata in mlaz zemlje ga je vrgel v potok. Komaj se je odtrgal od Trdaka in padel v

vodo, je navpičen črn steber vode in blata zletel v višino na desni in takoj prav takšen steber zemlje na levi in tako je začela zemlja skakati kakor kapljice po mlakah v nevihti: tu ena in tam druga in vedno več in vedno hitreje. Lovrek je čutil mokro obleko in perilo, kako se mu lepi na kožo, oči so mu bile oškropljene s sivo zmesjo gnile zelenkaste smrkave mahovine, roke pa krvave od Trdakove krvi. Na laktu ga je živo žgalo, tam se je opraskal, na kolenu tudi (to ni nič, majhna praska), fiju, fiju, fiju so zvižgale ostre niti po zraku kakor na strelišču, kadar so v zaklonišču postavljali table in debel kos obronka nad njim se je odvalil masten in težak, kakor z nožem odrezano testo. Čul si vodne mehurčke, kako klokočejo v blatu.

Pišcalke so rezko piskale in nekje spredaj so streljali v šipku in v robidnicah. Trobentač je po vseh štirih hitro kakor opica teklo po jarku. Lovrek je hotel zavpiti za trobentačem, kje da je druga stotinja, toda v tistem donenju, ki je grmelo nad hosto, ni bilo slišati nobene besede, samo granate so brundale kakor berde. Tuljenje je naraščalo bolj in bolj in mimo Lovrekovega ušesa je svisnila zvonka krogla, kakor da je iglasta. Isti hip se je druga pred njim zabodla v zemljo in jo raztrgala, zemlja pa je zajavkala okorno in globoko, kakor javkajo podrti stovi. Slišati je bilo, kako se v gozdu ruši drevo od krošnje do korenine. Lovrek je na hrbtu ležal v zavojju potoka, kjer se je napajala živina in kjer je bilo vse pohojeno od parkljev in zasmrajeno od kravjekov. Hotel se je okreniti, da bi se splazil pod podrto brv (bilo bi mu topleje), toda ni se mogel premakniti zaradi neizrekljive utrujenosti, kakršne ni čutil niti ko je mlatil žito v največji pripek v avgustu. Kakor da mu je telo razmehčana vreča cementa, čutil je težo v nogah, oči pa so se mu sklapale; držal je veke samo še toliko odprte, da se mu je v zenice zlivala tenka vodoravna črta svetlobe in da je skozi mastno tenčico kakor skozi solze videl deževne kapljice, ki so po pajčevini drsele z lista na list. Lovrek Štef se je živo spominjal tega, kako ga je Trdak Vid pritegnil za jermen in kako je ves mehak začel bljuvati kri in kako je Pesek zalajal nanj z revolverjem v roki, zdaj pa so se vse te predstave odevale v nekaj mehkega, kakor pohojene polževne tipalke in vse je bilo tako smrkavo, testeno, hladno. Lovrek se je čudil, kaj ga je Pesek tako nahrulil in mu zagrozil še z revolverjem, zdaj pa leži tukaj pri njegovih nogah, zelen, gluhi, nepremičen, blede šrapnelski oblaki pa mu legajo nad glavo kakor snežne grude. Zemlja se osipa, kakor da jo kdo meče z lopato in ves ta dim in to blato, vse je tako gluhonemo in tiho.

Loborec Štef je bil globoko zavzet od svoje misli, kako bi bilo, da se je zavlekel v vasi nekje v gnojišče, kadar se je vsul prvi avstrijski ogenj; obležal je v kotanji kakor star in izkušen veterani, ki vé, da je prvo načelo uspešnega in modrega vojskovanja obležati in zariti glavo v blato ter mežikati, čim dalje tem bolje. Ostal je tako nepremičen in otrpel in ko se je pregramil, ni vedel, ali je minil samo hip ali strašno dolgo; izgubil je zavest časa in bilo mu je, kakor da se je prebudil iz sna, okoli njega pa so bili sami Madžari, ki so preklinjali po madžarsko ter hodili naprej. Ogromen madžarski možakar se je ustavil nad njim in ga brcnil z nogo v trtico, a tudi ta je odrinil in stekel za Madžari.

»Madžari odhajajo, pa gre še on! Vseeno! Mo-
ra! Se ustrele ga sicer madžarske svinje kakor
psa! Ostal je, dokler je mogel! Zdaj je vseeno!«

Ruski dvojnik gospoda podpolkovnika Rikarda Weisersheimba, baron von Frederiks, »diletante in »idiota«, ki je večeraj tako lahkomiščno — naravnost hazardersko — zaigral svojo kazansko brigado, ni dopustil, da mu vzamejo koto tristo-trinajst z nobenim trikrom protinapada. Natanko je predvidel ta udarec in zato je še prejšnjo noč podprl vso postojanko z dvojno topniško rezervo ter z rdečim svinčnikom na karti pritegnil nekaj čerkeskih transportov, ki so potovali že tri tedne po blatnih ruskih postajah in zato izdal povelje, naj se fronta drži, dokler ne prispejo ti transporti.

Črni zemljeskoki od granat so se dygali na desni in na levi. Loborec Štef se je zapoletel kakor izgubljen mrlič v kolonado črnih sajastih stebrov dima in jam ter se zasoplen, razžarjen, brez diha vrgel v ogenj omotičen, ko da ga je kdo udaril po nosu. Bila je gruda zemlje.

Kadili so se mastni črni oblaki dima, iverje razklanih debel, trnjevo grmičje in blatna zemlja

je vseprek pršela nad človeškimi glavami. Loborec je začutil, kakor da ga je nekaj toplega oškropilo po obrazu, a ko je potegnil s prstom, da vidi, kaj je, mu je bil prst krvav, kakor da je zmastil stenico. Oškropila ga je kri.

Ljudje so vpili na desni in na levi, toda razumeti ni bilo niti besedice, grmenje in iglaste niti krogel iz mitraljeza in ogenj, dim, cviljenje ranjencev, težki in opojni duh smodnika, vse ti je sililo v oči in v ušesa, v znojnice in v živec in Loborec je iz silne potrebe, da se nekam skrrije, zaril obraz v zemljo kakor prašič in težko sopel. Sopara se je kadila od njega kakor od konja. Na desni je nekdo javkal in to javkanje je navdajalo Loborca z zloveščo tesnobo. Skratna vročina ga je obllala po telesu in kakor da ima srbečico, se je začel čohati po dlakah na prsih, po stegnih, po kolenu, najraje bi se bil slekel do nagega, planil kvišku, pobegnil, se očohal po podplatu, ki ga tako vražje srbi, zavpil, se izkričal, a prav tedaj se je tik pred njim zabodla krogla in zavižgala nad njim. Loborca je tisti hip zajel občutek, da se mu je ta krogla zapčila v oko, začel si je otipavati svoje zrkelo ter se začudil, da mu je ostalo nedotaknjeno na svojem mestu. Veke so mu živčno plahutale od neprestanega pokanja eksploziva in v tistem dežju krogel, ki se je usipal kakor zrnje, so mu nabrekli možganske skorjice, kakor da tolče nekdo z njegovo glavo ob zid.

V silni vročini, ki mu je lizala iz droba od nenavadno močnega pritiska eksplozij, v trenutni popolni temi, je Loborec z roko zatisnil oči in se še globlje zaril v zemljo, ko je vse planilo in ga je vzdignil ognjemeten zelenih isker, da je čutil, kako ga je vrglo ven, kako se je nekajkrat prepovicnil, kako je gologlav in ves zaslepljen od blata, ki se mu je splazilo za vrat, kako ga zaliva težka in zadušljiva fosforna smola in ga vse v nosnicah in v sapniku ščegeče, da bi kihnil. Bil bi tudi kihnil, a si ni upal niti zgeniti se, ampak je samo poslušal puške, ki so klopotalale kakor klopotci v vinogradu v hitrem vetru.

Dolgo je ostal tako nepremičen, potem pa se opogumil in se počasi začel otipavati, ali je še živ? Izkopal se je iz zemlje, a kraj njega je ležala glava nekoga. Bila je glava iz udarne kolone s šlemom, zavezana z jermenom kakor poštni paket. Razbito puškino kopito je zaplesalo visoko v dimu, po brazdah pa se je vlačil bel plin in vse je vonjalo po sezganem in po surovem železu, ki je neprestano cvrčalo in se gasilo po mlakah kakor podkve v kovačnici.

Loborec se je domislil, da bi bilo dobro, ako poglubi to svojo jamo, v katero ga je vrgel nemara sveti Rok; zatorej je z veliko težavo začel iskati svojo lopato, ki mu je zdrsnila na hrbet ter se je dolgo tako iztegovil in mučil z jermenom, a ko jo je napolned izvlekel, je nekaj zazvečalo in lopata mu je v visokem loku odletela iz roke.

»Odnoslo jo je,« je pomislil, se zvil v jami v klobčič, ko je v naslednjem trenutku zopet nekaj zasvisnilo in zapelo Loborca v glavo. Meso ga je žgalo, krasta je krvavela, ves blaten in umazan se je otipaval po glavi in nekaj časa zijal na krvave prste, potem se je zopet gladil po glavi in srce mu je živo in glasno bilo. Pred njim je na kupu zemlje ležal dežni plašč, krogla pa je odtrgala gumb s plašča in gumb je zabrcnal kakor prašiček, kadar se gredó pastirci prašičke na liva di.

»Tukaj strelja nekdo prav náme, mater mu krvavo,« se je domislil Loborec in segel po svoji puški. Puške ni bilo nikjer, ostala je v jarku, on pa je tu v zaščiti nekega trupla ležal brez puške, še vedno v mislih, da bi bilo mnogo bolj pametno, če bi bil ostal v bistriskem gnoju, ko da se dá zaklati tu na oranici na samo božjo nedeljo. Do tiste ure je bil še vedno človek, ki je motno čutil, da so mu storili krivico in da bi bilo bolj pošteno, če bi se vrgel na tiste žide in peke, dobavitelje in kaderaše prevarante; če bi zgrabil puško in začel streljati na vse tiste lopove v zaledju od generala do bataljonskega čevljarja. Kakor krotko živinče se je bal tega ognja, a ko je zdaj zaril nos pod zeleni plašč neznanega madžarskega mrliča, okrvavljen in razdražen v globokem prepričanju, da strelja nekdo prav nanj, je pograbil puško in začel streljati v megle, v blato, v robidnice, v nič!

»Le komu je storil kakšno krivico? Njemu so ukradli njegov šesttedenski dopust in lastno ženo so mu odgnali s puškinim kopitom od kasarniške ograje! Razmrcvarili so ga, po bolnišnicah so ga vlačili, čevlje so mu ukradli, zdaj pa še streljajo

(Nadaljevanje na 8. strani)

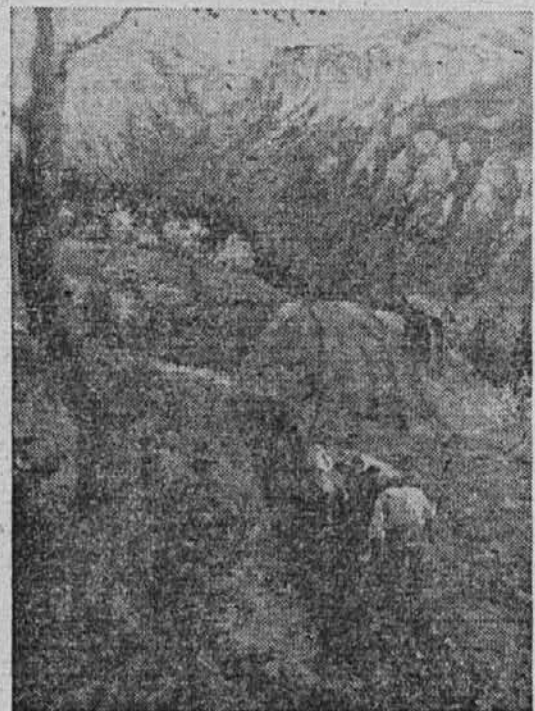
(Nadaljevanje s 7. strani)

nanj? Da vidimo Stefa Loborca, ali bo še dolgo trpel, da vsi po njem mlatijo?»

Tako je besnel Loborec Štef in puška mu je grnela kakor motor, cev se je kadila, les se je vnel, krog se so se us'pale iz magacina kakor iz slamoreznic, na Stefovih prstih pa so se kadili beli mehurji opeklin. Potoval je na lokomotivi bitke s polno paro.

Divizijski mrliški oglednik Palčić (v civilu dijak in živčev, ki ga vsaka najmanjša življenjska drobnarija davi v goltancu in se mu svetijo oči od neke neizrekljive tuge), je v ljudski šoli Bistrice Lesne prešteval mrličce prejšnjega dne s kote tritotrinajst. Prvi bataljon zagorskega polka, ki je bil na levem krilu, je največ pretrpel: dvainsedemdeset mrliških listov je ležalo od prvega bataljona na mizi divizijskega mrliškega oglednika dijaka palčića, ki je luščil te mrliške papirje iz rumenih kovinastih platnic ter urejal gradivo v spise in registre divizijskih zgb. Pri drugem bataljonu sta trpeli druga in tretja stotinja. V drugem vodu druge stotnije je obležala sedmorica, in sicer: desetnik Pesek Mato in šest domobrancev.

Prvi v vrsti je bil domobranec Križ Matija. Rojen, cepljen, padel, ostalo za njim v prilogi: dve pismi, štiriindvajset kron, žepni nož, eno ogle-

France Kreuzer — Da bo bolje obrodila

Janez Kozamiernik — Človeška gnezda

Prvo pismo Križa Matije, napisano s težko težakim roko, je bilo od Katice Rodeš in se je glasilo takole:

Daimam perutizaletanje bipoletela na tvoje omamne prsi daimam sokolovo oko spustilabi seu tvoje raskošne nedrije da imam ketnco okolv vrata ovilabi znjo tvoje srce samoda mihošlepšji in milejši in najdražji. Tolikote ljubim dabi dala zate svoje življenje četrteba. Kakormi pišeš pa vendar me karašin meopominjaš dati nisemizvesta neboise ti zame mili moj, jaz samosteboj lahko sem blažena inzadovolna in opisati nemorem srceboj izruvalain predte položila da vnjem vidiš samsebe in celegada se vidiš kakote ljubim.

Gobezdala nemorejo mirovati patudi mene nekrivo inmedolžno obrekujejo. Moj očim je temu kriv kerme sili najbom njegova doklerse moj Pepo nevrne iz Taljanskega. Tipatega ne verjemi. Toje žalostno dame tvoja matipsujejo ker spimpri očmu a kjepa naj čene pri njem kopa pritebi nemorem, ker kajbo Pepo rekel kose vrne domu kerje Stefek Francetič s Pepom na Taljanskem bilin Pepo je živinzdrav Hvaljen Jezus inmarija nasvidenje Katica Rodeš.

Drugo pismo domobranca Križa Matije ni bilo od Katice Rodeš, ampak od Ljubice Jankičeve, po vsem videzu še neporočenega dekleta.

Pošilja ti mili in ljubezniv pozdrav Ljubica Jankičeva. Hvaljen Jezus in Marija Dragi Mato Zlato moje dajem vam naznanje da sem vašo karto prejela tretjega zvečer in moje srce je bilo veselo kosom dobila vašo karto. Zdajvam pišem ta listek ker mi srce ne da pokoja dragi mato ljubezen moja srce moje zlato moje ljubezen moja je tako stalna kakor zneba mesečina svetla Milo moje vzamem svinčnik vdesnoco roko da napišem eno pisemce da mi dragi Skupaj nismo. Svetla zvezda mojega srca bolj te ljubim kakor boga in glej zdaj mi vzhoda posije sonce žarko in pozdravlja sladko srce.

Dragimoi pišitemi od tistega pisma ki stega dobili zašmaren prosim pišitemi alj ste zares bolanozastrupljen kakor mi je povedal Kovačev blaž ker pišemže tretjič in se bojimda ste vi v mestu zdrgumim v ljubezni. Prejmite mili in ljubeznivi pozdrav od Ljubice Jankič.

Divizijski mrliški oglednik dijak Palčić se je zamislil nad tem pismom Rodeševe Katice, ki je prišlo na mizo mrliškega oglednika in je tako postalo zaključek ljubavne drame.

Katica Rodeševa je gotovo pljunila v izsušeni in prašni črnlnik ter mešala v njem z obrnjenim držalom kakor da meša prežganje v loncu, potem pa je ves nedeljski popoldan prepisovala iz zbirke ljubavnih pisem neke harambašičevsko-badalicevske izraze, da bi na kraju v vso to lectarsko pisanost vplela zrnce resnice, grenko kakor kaplja pelina.

Dijak Palčić je poznal ta način dopisovanja in načital se je tisočev in tisočev takšnih pisem, prepletenih z neoperjenimi angelčki rožnate barve in s krvavečimi srci, napisanih zmerom z eno in isto roko v diagonali iz gornjega levega kota v desnega spodaj; dobro je vedel dijak Palčić, kdaj pride tisti stalni obrat iz sladkega v grenko in vse to se mu je zaddelo dolgočasno in žalostno.

Tu naj ti sedi v prazni šolski sobi in naj vso noč bere, kako Eva Katančeva pošilja rajnemu domobrancu Blažku tri golobe. Prvi ti ljubezen pripelje, drugi ti nosi poštico, a tretji prinaša ti rožico vse sem vedela kaj je bilo v gorici z Janico Goričančevno in zakaj mi ne pišeš zbogom, pa kako piše Pecakova Jaga hrvatskemu kralju, da si vdano podpisana jemlje prostost da si v svrhu podelitve najvišje očetovske milosti pričujočo preponižno prošnjo najvdaneje predložiti usoja.

Pričujočo preponižno prošnjo Pecakove Jage so kraljevske oblasti napotile službenim potom pristojnemu vojnemu naslovu za tamošnje primerno priporočilo, pristojni naslov pa je prošnjo po kratkem postopku s prijavnico vrnil prošilki (oziroma njenemu možu domobrancu Pecaku) s pripombo, da Njegovo Veličanstvo Hrvatski Kralj »ni uvaževalo prošnje in svoje prevzvišene očetovske milosti nakloniti ni blagovolilo« pa se zatorej domobranec Pecak Imbro ne bo vrnil na grunt, kakor je prosila Jaga in kakor je trdno upala in je za to darovala občinskemu pisarju tolsto gosko in sedemindvajset jajc.

Vse je propadlo! Goska in sedemindvajset jajc in Jagičino upanje in Imbro Pecak! Vse to stoji v tistih kovinastih platnicah mrliške knjige, ki jo lušči dijak mrliški oglednik Palčić, kjer je črno na belem zapisano, da ie Imbro Pecak padel

in da je cepljen proti koleri in tifusu, oženjen in rojen v vasi Jezusovo Trnje, občina svetojanska. Tudi srebrna ura desetnika Peska Mate je tu in pod njenim poklopcem izrezek iz koledarja »Soštar«, kjer je natisnjeno, da je to srebrno uro prejel gospod Pesek Mato od koledarske uprave za nagrado, ker je uganil v koledarju »Soštar« objavljeno uganko »Rana ura sama v jamo pade« in »Kdor drugim jamo koplje, zlata ura«. Naluščil se je dijak Palčić teh mrliških listov, načital teh prošenj in jasno vidi Blažekovo Marico na smrtni postelji, kako ji kumi prižigajo svečo za umirajoče: otroci se jokajo, ona umira jetična, a njen Franjo leži tukajle na katedru ljudske šole v Bistrici Lesni gališki, s tremi ljubezenskimi golobi Katančeveve Eve. Prvi ti ljubezen pripelje, drugi nosi poštico, a tretji prinaša rožico! Če bi se pa bil Loborec Štef vrnil k svoji mladi ženi, bi jo našel vso zapito. Kravo, svinje, perutnino, pol orala pašnika, vse to je Loborčeva žena zapila pri židu v nori utvari, da je Štef mrtev in da se ne vrne več. Tudi omaro in blazine in odeje, vse je zapila, in sicer odejo za štiri krone. Vse se je združilo na domu Loborca Štefa in da se je slučajno vrnil, bi bil našel svojo ženo pijano do nezavesti ležati v jarku, vaška otročad pa luča kamne nanjo. Gotovo bi jo do krvi pretepel, zato je še boljše, da se sploh ni vrnil. A oče domobranca Blažka, ki je naložil sedmi križ na rame in je slab in bolan in nima nikogar, da bi ga opral in mu skuhal kaj toplega: konji so mu oslepel, svinje poginile, toča je vse pobila, on pa piše sinu, svoji desni roki, naj se vrne k zemlji, naj napiše prošnjo, naj se zgane, naj se prijavi, da ga odpustit domov, ker tega ni moč več izdržati.

Padajo mrliški listi na mizo divizijskega mrliškega oglednika kakor dež in z mrliškimi listi pisma in prošnje rajnih domobrancev in dijak Palčić prebira vse to, registrira in vse to je končano in vsemu temu ni ne medicinskega in pravnega leka več, ne rekurza ne priziva.

Ni ostal tu samo Vid Trdak s svojimi sedmimi pajdaši iz drugega voda druge stotnije s svojo prošnjo, na katero je pozablj napisati, da prosil za nujno rešitev; brigade in divizije mrličev so se sprehodile skozi to črtovje in stopajo dalje v neskončnost, neme, sklonjene, bedne, nedolžno obsojene na smrt.

Gredo v štiristopih, v glušem topotanju neskončnih nočnih kolon, zvenketá jim oprema, maniheric, lopate, noži, slišati je, kako vlačijo mrtve iz blata, divizijski mrliški oglednik je pa za hip obstal v seštevanju, nategnil ušesa kakor pes in sapa mu je zastala v panični jasnosti.

Glej, zunaj korakajo zagorski rudarji, ki so vse svoje življenje požirali saje in smrad in trupene pline, vstali so iz enega groba, prižgali svoje oljenke in gredó tiho v dvostopih v drugo jamo in v nepovratek. In podravski viničarji in stubiški težaki, vnuki Matije Gubca, vsi korakajo zunaj v temi in vsi se bodo vrnil nazaj sém na mizo mrliškega oglednika. On pa bo prebiral njihova ljubavna pisma, prošnje, gledal tiste strašne barbarske fotografije, listal po dokumentih in nikdar ne bo temu konca.

Petrica Kerempuh in njegov avtor Miroslav Krleža (karikatura: Oto Reisinger).

Pavle Lužnik — Gorenjska krajina

PIJANEC

Kadar me davi: tisti jutri
in ne vem več kam,
ga srečam v naši ulici
(Tudi on je vedno sam)

Star je že
in s težkimi, pijanimi koraki
dekorira cesto.

Telo kot za pokoro vlačí s sabo.

Cutim ga: ne bo več dolgo!
nekaž vinskih hlapov z zadnjim vzdihom
bo nebo sprejelo.
Vse drugo mu pogoltno zemlja.

DANOST

1.

Rodiš se
v temnih barvah —
kot da bi ožel zemljo...

S' krikom svetlobe
prebodeš noč
in si zavezan življenju.

Tvoje rojstvo
je prelomljen dogovor
med nebom in zemljo.

Svetloba prinaša
v tvojo rast
klic neba.

Tema prinaša
v tvojo rast
težo zemlje:

in proti soncu vzletiš zato
da lahko padeš na zemljo
in na zemljo padeš zato
da lahko vzletiš proti soncu.

O kakšna okrutnost igre —
kot da nas v sanjah tláči mora:
tečemo k praočetu
pa nas zgrabi pramati.
Hočemo objeti pramater
pa nas pokliče praoče...

2.

Potem si nekega dne priznamo
da smo čisto sami
globoko sklonjeni nad gladino jezera
in da nam je dano
da se v njegovih globinah
spoznamo ali pogubimo...

Benjamin Gracer

UVODNA PESEM

Pride dan
in zaveš se
(ubit od blodenj
po mrtvi vsakdanjosti)
da reka, ki naplavlja
teče mimo tebe
teče skozi tebe
in kaplje njene vode
ne moreš zajeziti zase...
Zgodi se
da ti jo dlani zajamejo
a že med prsti vsa odteče
s tvojimi poslednjimi solzami...

MISEL

Zivimo
v grmadah cvetja,
v morju blata —
z večnim šepetom konca
V sebi nosimo ogenj
v zubljih:

LJUBEZNI
SOVRASTVA

In z njim upepeljamo
sebe in druge —
kakor vulkani, ki bruhaajo...

KRIK

Cutiš, kako se kri meša s prstjo,
kako omamen je vonj,
kadar je zemlja strnjena s krvjo
in je noč,
črna noč
v blodnjaku tvojih možgan.

Dobro veš,
da bo dan spet jalov,
da se bodo reke tvojih moči
iziekle v praznino
in boš zvečer zarjul kot ranjena zver:
z vulkansko silo svojega goltanca,
z blazno željo,
da se ti odpro žile —
in bi madeži tvoje krvi
na belih hišah ulic
pričali o tebi.

Janko Korošec — Zapuščena krajina

Stane Wakounig

ROŽE

Za god mi jih je prinesla,

Z rjave mize
so me pozdravljale toplo
rože sončno-rumene.

»O, saj godujem!«

Vesetje me je obšlo.

Stopil sem bliže.

Vsak listič je vzdrgetal,
ko sem jih pobožal
rahlo, s tresočo se roko.

Čudežno dehteče
medeno življenje
v teh cvetih
je skrito bilo.

Godovni dan je minil
s tem cvetjem na mizi.

Ko pa vstopim zdaj v sobo,
vidim vedno potrt,
kako povešajo rože glave,
kako se listi zvišajo vase,
kako se zajeda vanje obup,
kako čakajo samo še na smrt.

Nevenka Mitrovič

SVETILKA II

Valovi bučijo v rob tvojega spomina
ki je prazen
zažira se v tvoje meso,
ki je gnilo
a ti pljuješ na vse to
in čakaš, da mine
prijatelj si valovom
ki te žrejo, kot zver svoj plen
ne braniš se
ničesar
in čakaš na svetilko.

Črtomir Sinkovec

SREČANJE NA VRTU

Ondan srečata se v senci vrta
slinar-polž in mož-stonoga.
Polž previdno hišo si odpira
in z besedo možko, brez poroga
zaskrbljenega stonoga radovedno vpraša:
»Kam, prijatelj? Na sprehod na polje,
kjer obilna je in sladka paša?
Malce si čemerem, nekam slabe volje,
v žalostnih očeh je skoraj jok.

Mož-stonoga na sto bosih nog
se vstopi, polžu vzdihovaje pravi:
»Glej, oženil sem se, revež, davi.
Ni še konec svatbe, že pošilja žena
me na potovanje v daljno mesto
po sto parov čeveljčkov najlepših,
nogavičk svilenih parov dvesto,
nogavičk najdražjih in najlepših.
Joj, kako bom to ženici nudil?
Kje dobim denar naj, težke tisočake?
Le zakaj sem se zaljubil in zasnubil,
pa z ženitvijo zabredel med bedake?«

Polž spet možko sline si obriše
kar ob stene svoje zavaljene hiše,
više pomoli roge v oblake:
»Kaj bi gnjavil se za tisočake?
Po navadi naši vzemi na obroke,
saj potreb še več bo, ko dobiš otroke,
treba bo zgraditi stanovanje.«

Mož-stonoga žalostno je kimal,
vase potajil je to spoznanje:
»Proč so sanje, da bom lepše nimal,
pa po soncu ženko na sprehode vodil,
srečen se postavljaj pred fantičke...
Kakšna zmot! Zdaaj za čeveljčke in nogavičke
kot bošjak bom sam do smrti hodil...«

Dalje šla sta po opravih z vrta
polž in mož-stonoga — oba potrta...

O knjigi in branju

Knjiga je postala integralen del našega življenja in v svojih najrazličnejših oblikah sestavni del človeške družbe. Naj pesimisti še tako zmajujejo z glavo in ji prerokujejo smrt zaradi čedalje večje popularnosti radia in televizije in filma in tudi zaradi čedalje hujše materializacije in vulgarizacije sodobne porabniške družbe, njena veljavnost in vrednost nista danes nič manjši zato, ker se je človeštvo znašlo v eni svojih morda največjih duhovnih kriz. Res da se s knjigami ni posrečilo pregnati zlo s sveta, kaj šele odkrižati se demonov sebičnosti, pohlepa, sle po oblasti, splošnega nasilja. Čeprav se je v tisočletjih v knjigi nakopičilo skoraj vse, kar je človeštvo doslej spoznalo o znanosti, vzgoji in umetnosti, se zdi njen glas slaboten spriči divjanja uničevalnih sredstev. Toda David je s svojimi gladkimi kamni iz potoka premagal velikana Goljata. Še zmerom je umetnost, ki je njena glasnica knjiga, golorok mladenič, pastir iz naše velike pradomovine narave, ki se včasih tudi obupano, toda zmeraj pogumno postavlja v bran kolosu, kadar ta hoče razčlovečiti naš svet.

Mira Mihelič

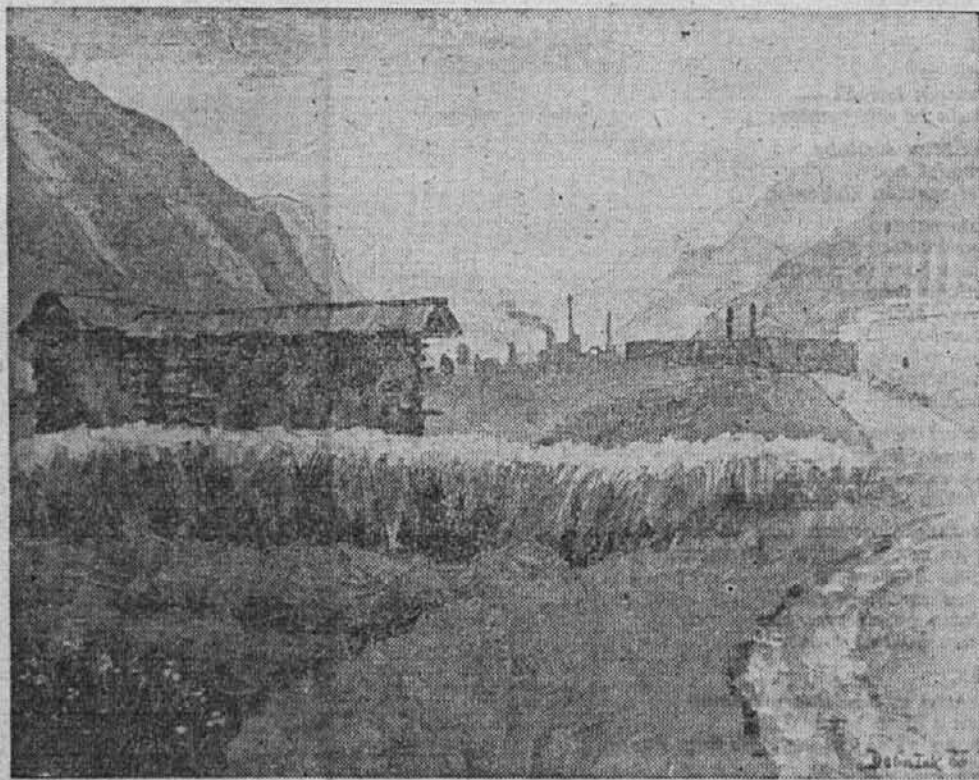
Mogoče uspe ustvariti bolj modro, bolj pravilno in bolj izobraženo družbo? Kje, kdaj? Tu in tam. Vseposod so nekakšna jedra. Osamljenih Aten in Kitajske ne bo več. Če ne bo atomske in drugih vojn — zelo verjetno. Človeštvo bo v vseh kolonah, v ciklaku počasi potovalo naprej. Kdo naj utrjuje to vero in jo uresničuje, če ne — knjiga?

Ivan Bratko

Lepo je pomisliti, da smo Slovenci, Hrvati in Srbi malone ob istem času dobili vsak svojo najlepšo knjigo. Prešernove POEZIJE in Njegošev GORSKI VENEC imajo na naslovni strani isto letnico, eno leto prej pa je izšla SMRT SMAIL-AGE CENGICA...

Blagor nam, da imamo tako ljudstvo in zato tudi take pesmi.

Oton Zupančič

Franc Dolinšek — Moja dolina

Nemški vojni abecednik

PRI ODLICNIKIH

velja pogovor o jedi kot nizkotnost.
To izhaja iz tega: Oni so že sili.
Podložniki odhajajo s sveta,
ne da bi okusili kaj dobrega mesa.
Od razmišljanja, odkod prihajajo in kam gredo, so ob lepih večerih že izmognani.
Niso videli ne gora ne velikega morja, že se jim čus izteče.
Če podložni ne razmišljajo o podložnih, se nikoli ne povzpno.

KRUH GLADNIH PREHITRO IZGINJA V ŽELODCIH

Ne spominjajo se več okusa po mesu. Brez koristi ljudstvo prelivalo je znoj.
Izsekani so gaji lovorič.
Iz dimnikov nad tovarnami streliva se dviga dim.

PLESKAR Z BRKI GOBEZDA O PRIHAJAJOČIH VELIKIH ČASIH.

Se rastejo gozdovi,
Njive še rode.
Mesta še stoje.
Se dihaajo ljudje.

V KOLEDARJU TA DAN SE NI ZAZNAMOVAN.

Vsi meseci, vsi dnevi
so še prosti. Med temi dnevi neki dan bo na križ pribit.

DELAVCI SE ŽENEJO ZA KRUHOM.

Trgovci zahtevajo tržišča.
Brezposelni je stradal, zdaj zapostveni strada.
Roke nič več ne počivajo prekrizane v naročju: stružijo granate.

TI, KI JEMLEJO MESO Z MIZE

pridigajo o zadovoljstvu.
Ti, ki so si vzeli blagor,
zahtevajo požrtvovalnost.
Siti govore lačnim o velikih časih, ki prihajajo.
Ti, ki vodijo Reich k propadu,
zagotavljate, da navlačen človek ni sposoben vladati državo.

ONI ZGORAJ GOVORE: MIR IN VOJNA

sta iz različne snovi.
Toda njihov mir in vojna sta kakor veter in vihar.
Vojna raste iz njihovega miru kakor iz matere sin.
Zaznamovan je z vsemi njenimi strahotnimi potezami.
Njihova vojna ubija, kar jim je prepustil njihov mir.

KADAR PLESKAR PREK ZVOČNIKOV O MIRU GOVORI,

gledajo cestni delavci avtostrade in vidijo do kolen segajoč beton, določen za težke tanke.
Kadar pleskar govori o miru, livarji vzravnavajo razbolele hrbe in kažejo z velikimi rokami na razbeljene cevi topov...

KO ONI ZGORAJ GOVORE O MIRU,

ve preprosto ljudstvo, da je vojna blizu.
Ko oni zgoraj bruhajo nad vojno kletve, so že napisana povelja za žetev smrti.
KO SO SE ONI ZGORAJ zbrali v neki sobi,
rekli so človeku s ceste vsa upanja po cesti.
Ko vlade sklepajo nenapadalne pakte,
piše mali človek svoj testament.

CLOVEK Z ZAPETIM JOPICEM:

v tekstilnih tovarnah tkejo zate suknjič,
ki ga ne boš raztrgal.
Ti, ki hodiš na delo ure daleč v raztrganih čevljih: voz,
ki ga pripravljajo zate ima železne stene.
Namesto posod za mleko svojim otrokom vlivaš, livar,
veliko kovinsko steklenko,
a ne za mleko. Kdo bo pil iz nje?

S KREDO JE PISALO NA ZIDU:

Oni hočejo vojno!
Ta, ki je pisal na zid,
so ga postavili k zidu.

ONI ZGORAJ KRICE:

K slavi gremo!
Oni spodaj vedo:
Gremo v grob.

VOJNA, KI BO PRIŠLA,

ne bo prva. Pred njo so bile že druge.
Ko je bila zadnja mimo,
je dala zmagovalce in premagane.
Pri premaganih je stradal mali človek. In pri zmagovalcih prav tako.

ONI ZGORAJ TRDIJO: V VOJSKI

vlada ljudska skupnost.
Če je to res, pogledite v kuhinjo.
Po njihovih besedah naj bi srca prevevala enako hrabrost. Ali v skledah razpade skupnost v dvovrstno jed.

ČE PRIDE DO VOJNEGA POHODA, MNOGI NE VEDO,

da njihov sovražnik koraka na čelu kolone.
Glas, ki jim poveljuje, je sovražnikov glas.
Ta, ki tu o sovražniku govori, je sovražnik sam.

GENERAL, TVOJ TANK JE MOČNO VOZILO.

Gozd lahko izravna in zmelje sto ljudi.
Samo neko napako ima: potrebuje voznika.
General, tvoj bombnik je močno letalo.
Hitrejši je kakor vihar in močnejši kakor slon.
Samo napako ima: potrebuje monterja.

General, človek je zelo porabna stvar: zna ubijati in zna leteti.
Samo neko napako ima: misliti zna.

ČE SE VOJNA ZACNE,

se bodo morda spremenili vaši bratje,
da njihovih obrazov ne bo mogoče več prepoznati,
a vi ostanite, taki, kakor ste.
Sli boste na vojno, ne kakor h kakemu klanju, marveč kakor da k resnemu delu greste. Vse naj bi pozabili. Toda vi ničesar ne smete pozabiti.
Kakor vsem vam bodo v grla vlivali žganje, a vi ostanite trezni.

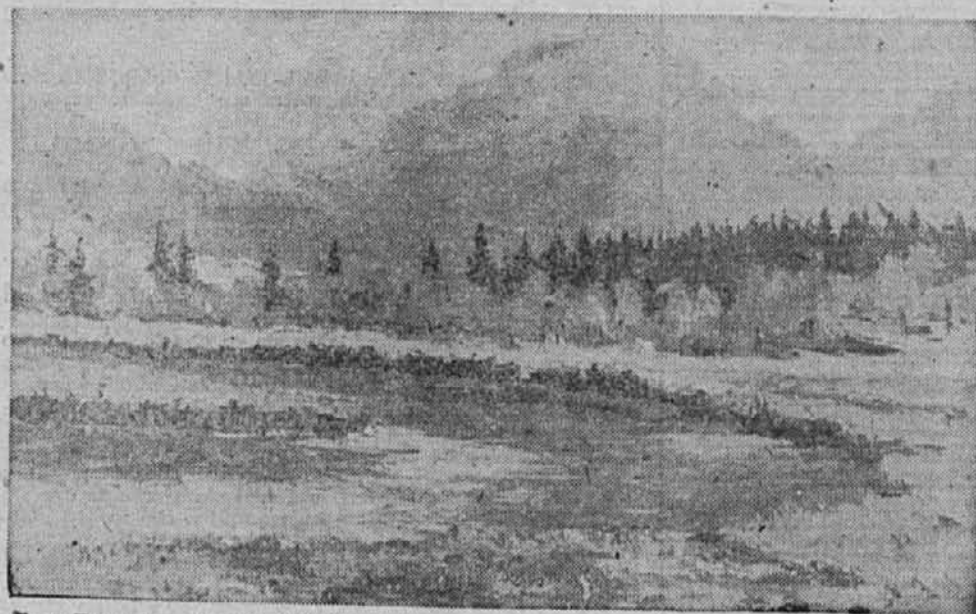
PLESKAR Z BRKI BO TROBIL, DA JE OSVOJIL TO IN TO DRZAVO.

Toda vi se boste gnetli v kuhinjo, kjer vas bodo pitali s kolerabo.
Malar se bo zaklinjal,
da se ne bo umaknil niti za korak in vi boste začudeno otipavali svoje bluze iz papirja.
Če bodo zvonovi oznanjali njegove zmage, bodo vpisovali vas med izgube v seznane.

ČE BOBNAR SVOJO VOJNO ZACNE,

potem nadaljujte vi svojo.
Pred njim bodo sovražniki, a tudi ko se ozre, naj vidi za svojim hrbtom: kadar svojo vojno začne, naj vidi povsod sovražnike.
Kar bo takrat na pohodu, gonjeno z njegovimi esesovci, naj proti njemu koraka.
Vaši škornji bodo slabi, toda tudi če bodo iz najbolj trpežnega usnja, naj v njih korakajo njegovi sovražniki.
Vaši obroki bodo skopi, toda tudi če bi zadoščali, vam ne smejo tekniti.
Bobnarjevim esesovcem ne pustite zatisniti oči.
Naj preizkusijo vsak izstrelak, četudi je nabit. Vsakega preizkuševalca naj preizkusijo, četudi je zanje zanesljiv.
Vse, kar ohranjuje bobnarja, naj bo razbito, in vse, kar prihaja od njega, naj se naperi proti njemu.
Hraber bo, kdor se bo proti njemu bil, pameten bo, kdor bo preprečil njegove načrte.
Le ta, kdor ga bo ubil, bo rešil Nemčijo smrti.

Prevedel Miha Klinar

Tone Tomazin — Stražarji ob Zelencih

KARTOGRAF

Kaznujem se s pogledom skozi prečni prerez, a s profila je vse videti nenavadno: kdo ve, so ta ogledala prava ali v njih doživljamo le posmrtno podobo? Morda so le kartograf in so odsey vsega, kar nas moti dokler se ne pogledamo v ogledalo.

NE POZABI

V gazez se poznajo sledi brezštevne karavane in mnogo misli je potrebnih, da uskladiš vse ptice s picami ujedami preden se ti izteče peščena ura in se imaš še čas zakopati v živi pesek. Kar zakoplji se, a ne pozabi, da misli uhajajo in se vračajo v obliki spomina in se zopet razpršijo kot žarek ki zadane ob stekleno kroglo.

ZARADI PLESA

Korenine bodo pognale, da bi se vzpele do vseh oaz, kjer se za brazgotinami celijo rane in se tako postavile po robu vsem, ki iščejo svoje vzgoje v napakah drugih. Ne bodo dovolile, da bi se kristali ne zajedli pregloboko v meso in uničili še vsa nedoživeta tkiva, zakaj tudi za njih velja reklo: kar lahko storiš danes, ne odlašaj na jutri!

TESTAMENT

Počakajte še toliko da si skopljem grob in vam napišem testament da se ne boste pobili zaradi teh nekaj stvari samo prosim vas ne natakните mi papirna. Tih copat in ne uprizarjajte prav nobenega cirkusa in sploh počakajte še toliko da se podpišem ker prej me pa res ne smete pokopati

NE ZLOMI JIH

Ne vem zakaj ti kradem besede, ko potem s svojimi nimam kam iti. Morda sem preoblasna in bi rada, da bi se mnogo stvari zagostilo med najine členke, a to je vendar blazno. Ne moreš se deliti na en del, ko se ti vendar nevidna krila večajo, večajo: a prosim te, ne zlomi jih, tudi, če ti ukradejo vse besede.

Mati Angela in hči Julka sta imeli v deju kup perila.

Ko sta šli splakovat k potoku na samoto precej od hiše, sta prestregli oddaljen šum, potem pa vse različnejši ropot. Obstali sta, kajti bila je vojna in hčerka je strokovnjaško ugotovila:

»To je v Dolgem borštu!«

Mati je podzavestno pogledala okoli sebe, kot bi bilo nevarno na glas izgovoriti tudi kaj takega. Se trenutek sta postali in tenko prisluškovali oddaljenemu streljanju. Zdaj je pritrčila tudi mati:

»Tako je! Od tam je slišati odmev streljanja!«

Bil je šele september 1941, čas, ko so nemške armade naglo lezle v Rusijo. To je bil čas, ko je bilo še silno malo partizanov in so jih zato videli šele redki ljudje. Zato so jim tisti, ki so bili na njihovi strani, pripisovali pravljlično moč. V njihovih očeh so bili nekakšna tajinstvena sila, ki zmore vse.

»Gošarjev mora biti res veliko, ko je tak ropot!« se je navduševala hčerka.

Mati se je spet ozrla okoli sebe in posvarila deklet:

»Bodi vesela, da poka tako daleč od nas. Ti še ne veš, kaj je vojska.«

A hčerka ni mogla molčati.

»Kaj pa morejo Nemci partizanom? So premočni! Tudi jaz bi jim pomagala. Rada bi že videla, kakšni so ti skrivnostni gošarji.«

»Nepremišljena mladost. Saj ne veš, kaj govoriš!«

»Mama, kakšna pa si! Gošarji so vendar naši!«

To je bilo sredi dopoldneva in pokanje je že zdavnaj ptihtnilo. Ljudje so spraševali in ugibali, kje in kako se je vse izteklo.

Popoldne sta se mati in hči s pranjem spet spustili k potoku. Korak jima je naenkrat zastal: iz gozda se je odtrgala postava, ki se je previdno bližala potoku. A korakj prihajajočega niso bili samo previdni, temveč tudi utrujeni in negotovi.

Neznani človek je šel naravnost k potoku, očitno prepričan, da ga nihče ne opazuje.

Perici sta ga zdaj videli že natančneje, vendar samo od strani in kmalu nato od zadaj, čepečega. Bili sta radovedni kaj bo storil in nejasno sta slutili, da je njegovo obnašanje v zvezi z dopoldanskim pokanjem in da je gotovo partizan.

Toda tak? In sam? Njuna predstava o gošarjih se ni skladala s tem, kar sta videli. Posebno deklet je bilo razočarano. Neznaneč onstran potoka se je še enkrat ozrl na vse strani, potem pa je legel malodane v strugo in pil, pil...

Mati in hči sta se spogledali, kot da sta se zalotili pri obiranjju prepovedanega sadu. Ali naj se neopazno vrtneta in pustita neznanca v prepričanju, da ga ni nihče videl in ne bo v skrbeh, ali pa naj se mu približata in pokažeta, da sta ga opazili? Morda pa ni kar sam?

Se več: radi bi mu pomagali, čeravno je bil tujec, čeravno je zadostovala ena sama marka, ki je šla za partizane, da je moral človek pod strel!

Pod njunima nogama je škrtnilo.

Neznaneč je naglo, kakor preganjana žival dvignil glavo in hotel skočiti pokonci. Tedaj pa se je srečal z dvema paroma razumevajočih in dobrih oči. Čisto od blizu.

Njegova roka je kljub temu naglo segla za pas, kjer je tičala pištola. Toda ob pogledu na prijateljsko razpoloženi ženski, jo je takoj spet umaknil. Na njegovem obrazu je bilo zaslediti zadrego zaradi tega giba, kajti pogledi, ki jih je prestregel, so bili vse prej kot nevarni.

Tedaj je neznaneč dvignil k ustom prst in jima dal znamenje, naj ostaneta čisto tiho. Hotel se je obrniti, da bi odšel nazaj v gozd, ko je proti njemu korajžno stopila Julka in ga vprašala:

»Kdo pa ste?«

Neznanečev korak se je ustavil, toda še vedno ni spregovoril. Le njegove oči so zgovorno ocenjevale in presojele ženski.

Deklet je spet vprašalo:

»Ali ste kar sami?«

Ko je mati videla, da hčerina radovednost dela neznanca še bolj nezaupljivega, jo je naglo popravila:

»Ne sprašuj preveč!«

Potem se je obrnila k neznanecu, ki je bil ves umazan, zmučen, bos, s čevlji v rokah:

»Gotovo ste lačni in potrebni mirnega počitka. Pomagali bi vam radi.«

Partizan se ni premaknil, zato sta ga obe še bolj natanko ogledovali. Bil je visoke postave, shujšan, črnih, razmršenih las, obraz pa je kljub neurejeni zunanosti izdajal solanega človeka. Tedaj se je odločil in spregovoril je s temnim, zamolklim glasom:

»Partizan sem. Na begu!«

»Saj sva si mislili! Ne bojte se in kar z nama pojdite.« Človek je spet prestrašeno pogledal okoli sebe in obe sta razumeli, zakaj je zaskrbljen in nezaupljiv. Saj ju niti malo ne pozna in kot je kazal, niti ni vedel, kje je. Njegov utrujeni in nemirni pogled je povedal več kot besede. Doživeti je moral hude, zelo hude trenutke, da je tak. In to partizan, ki se ne bi smel ničesar bati. Zdaj pa naj bi v takem stanju šel v neznano hišo. Morda v samo past?

»Brez skrbi. Tod ni Nemcev. Tudi drugače malokdaj pridejo sem!« ga je skušala pomiriti in prepričati mati.

»Ne poznam vaših krajev, rad pa bi se umil, uredil, okrepal in naspal! Vse... Toda...!«

Spet se je, zdaj že nekoliko pomirjen, sklonil k vodi in se začel umivati.

A mati je zdaj že ukrepala po svoji:

»Julka, steci naprej in za vsak primeš poglej, če je vse varno. Vi pa kar brez skrbi z menoj. Naša hiša je tako na samem, da vas nihče ne bo videl!«

Neznaneč, čigar govorica je izdajala Ljubljancana, jo je zdaj z dolgim pogledom tehtal, če je vabilo zares iskreno. Potem se je odločil, vrgel čevlje čez ramo, izvlekel pištolo in stopal za materjo Angelo, ki se je že napotila proti hiši. Hodila sta hitro in med potjo jo je ves čas napeto opazoval. Njeno obnašanje je vzbujalo zanimanje. Previdno sta se približala hiši in se še previdneje približala zidovom. Očitno je bilo, da partizan že dolgo ni stopil čez hišni prag. Razumevajoče je sledil ženski, vendar je njegov pogled še kdaj pa kdaj nemirno zaokrožil po okolici. S hišnega okna jima je že mahal deklet in vse je kazalo, da je tu varno, da se mu ni treba ničesar bati.

Ko je previdno vstopil v vežo, si je pozorno ogledal vsak kot, vrata in vse, kot bi si hotel vse čimbolj vtisniti v spomin.

»Sedite.« V kuhinji so mu spoštljivo ponudili stol. »Udomačite se.«

Mati se je vrtela ob ognjišču in okrog omar, neznaneč pa se je izmučeno in nerodno skoraj sesedel na ponujeni stol. Na mizo se je prismejalo mleko, toplo mleko, kruh, meso, nekaj fižola.

»Vzemite kar hočete in kolikor hočete!«

Besede so bile domače, prijazne in dobrohotne. Toda on je samo gledal, kot da si ne upa vzeti.

»Le vzemite, lačni ste!«

Neznanečev pogled je drsel od oči do oči in šele potem je segel po mleku. Potem je prigriznil malo kruha in mesa. Toda samo malo. Zvečil je počasi in utrujeno. A vsi so pričakovali, da bo planil k jedi kot mačka na miš.

»Se, še vzemite. Saj ste vendar lačni,« so ga silili, misleč, da mu je nerodno. Razen tega se je vsak začel z nečim ukvarjati, da njihovi pogledi ne bi morda motili neznanca.

A partizan je odkimal:

»Za nekaj dni nisem jedel. Zato ne smem več!«

Julka ga je zdaj skoraj prestrašeno pogledala in toliko, da ni zajokala. Ta neznan, po vsem sodeč dober in lep fant — saj partizan ne more biti drugačen kot dober — se ji je smilil od dna srca. To je bilo njeno prvo resnično srečanje z vojno. Kar dušilo jo je v grlu.

Fant res ni več jedel, čeprav je bilo očitno, da je še vedno hudo lačen.

Oče je medtem stopil ven in postopal po dvorišču, da jih ne bi kdo presenetil. Začelo se je nočiti.

Neznaneč se je ocedil in uredil. Potem je vstal in se hotel posloviti.

Toda domači so ga pregovarjali, sicer redkobesedno, naj ostane pri njih, da bo tam prespal in se okrepal. Tudi posteljo so mu ponudili, a jo je odločno odklonil. Se vedno ni bil pomirjen.

»Sami boste v sobi in zaklenili jo bomo,« so mu prigovarjali.

A vsaka beseda je bila odveč.

Nazadnje je vendarle ostal v hiši. Toda v posteljo ni hotel leči.

»Spal bom kar v kuhinji, tu na klopi,« je rekel potem, ko je videl, da so ljudje res dobri in da navsezadnje zunaj nima kje spati, zveza s tovariši pa je bila pretrgana. Opremo je izgubil v tišem presenečenju zjutraj.

Legel je tako, da je videl skozi okno, ki ga je pustil priprtega. Tudi vrat ni dovolil zakleniti. Rekel je le, naj mu pustijo ključ znotraj. Hotel je imeti odprto vse, razen vežnih vrat.

Potem je legel s pištolo v roki, ki jo je stiskal pod odejo. Bil je vendar v neznanem kraju in še vedno pri neznanih ljudeh. Naj pride ponoči nemška patrolja. Kako se bodo znašli domači.

Preden je zaspal, se Julka ni mogla vzdržati, da ga ne bi vprašala:

»Ne bodite hudi, ali ste bili dopoldne tam, kjer je pokalo?«

Neznaneč nekaj časa ni odgovoril. Potem se je zagledal v lepe, dobre in poštene dekletove oči, ki so gorele v čudnem ognju.

Nato je prikimal, drugega nič. Počasi in zamišljeno.

Julka pa je hotela vedeti več.

»Gotovo ste potolkli veliko Nemcev, ko je tako ropotalo?«

Neznaneč se je grenko nasmehnil in počasi odkimal:

»Dekle, preveč jih je prišlo in preveč nenadoma!«

Julka je mogla to dojeti le počasi, saj so bili partizani v njenih očeh vendar nepremagljivi in vse jim je bilo mogoče storiti.

Gledala je dremajočega partizana in rada bi ga bila kar naprej spraševala. Zdaj, ko je bil urejen, obrnit in počesan, je bil na belem zgavljju tako lep, da bi ga najraje poljubila. A pustila ga je počivati in potihno je šla k vratom.

Tedaj jo je ustavil neznančev glas:

»Kako pa ti je ime?«

»Julka,« je dahnila iz priprtih vrat in naglo odšla v svojo posteljo.

Ko je legla, Julka še dolgo ni zaspala. Pod isto streho je vendar spal človek, ki se je uprl Nemcem! Ležala je odprtih oči in je videla pred seboj utrujenega in umazanega človeka, s skrbjo napolnjenimi očmi, videla je lep obraz, ki je zdaj počival spodaj v kuhinji. Vsako njegovo potezo si je vtisnila v spomin, vso njegovo postavo.

Ni se spraševala, zakaj je tako vznemirjena, temveč se je prepustila mladim in kipečim mislim. Eden izmed junakov iz njenih sanj je ležal spodaj v kuhinji.

»Le kako mu je ime? Odkod je? Koliko Nemcev je že pobil?«

Vse bi rada vedela, na vse dobila odgovore.

To noč je začela čutiti, da so tudi partizanske zmogljivosti samo človeške in ker prestajajo nečloveške napore, prav zato tako neznansko velike.

To noč ni mislila samo na partizane, mislila je tudi na človeka, na določenega človeka, ki jo je s svojo prisotnostjo vznemirjal. Če ta človek ne bi bil tako utrujen, bi zbrala ves svoj pogum in šla k njemu in bi mu zastavila tisoč vprašanj, ki jih je nosila v sebi.

Naslednje jutro je vstala prej kot običajno. Vsa je bila prežeta z nekim nemirom, ki ga je prinesel vanjo tisti uporni, a vendar tako zaskrbljeni mladi človek. Človek, katerega pogled ji je segel v najgloblje koticke njene mlade notranjosti.

A ko je radovedno pogledala na klop v kuhinji, je bilo ležišče že prazno!

Prepadeno je pogledala na odprto okno.

Na mizi ni bilo več jedil, ki so mu jih pripravili že snoči, ni bilo več sveže očetove obleke in srajce, ki mu jo je dala mama.

Zato pa je tam ležal listek, na katerem je bilo z jasno in odločno pisavo zapisano:

»Hvala za vse. Če ostanem živ, vas bom poiskal.«

Miha Klinar

Enodnevnice

V RANEM JUTRU

SPOZNAVANJE

Srečal si jo.
Srečal sredi noči.
Sredi noči samotno.

Osuti listi
ne ozelenijo.

Odcvetele rože
ne cvetijo.

Ljubezen davna
se ne vrne.

Zvezda umre,
ko se utrne.

Kakor da sta se
vse življenje poznala
in se do tega trenutka iskala,
vaju
je na čuden, nerazumljiv

ukaz

zdržila noč.

S sanjami in mesečino
vama je poslala
v parku steze in klop
za dolg objem
in poljub.

O zakaj je svit
tako hitro izstrelil
gorečo puščico
in zažgal temo?

Jutro te je zateklo
kakor pošasten požar.
V njem je zgorela noč
v neizprosni nekoč,
in ti si bil
za noč bolj star,
za noč bolj
upognil hrbtnico
pod bremenom utvar.

EN SAM OBRAZ

Moje srce
je prevarano
za doživetje
prvega objema.
Moje ustnice
so odpoljubljale
samo poljube drugih.
In zdaj so obrazi,
ki sem jih ljubil,
en sam obraz.

Razgaljene grudi
grudi vseh,
ki sem jih ljubil,
Boki vseh žena
eni sami boki,
ki jih preveva
ista sla.
ista prevara,
ista laž.

ZAGRENELI OBRAZ

Ljubice, moje ljubice,
vse ste šle mimo mene.

Nobena ni moji ljubezni
z nedotaknjeno čašo napila.

Beli metulji mladosti
ob strupu oskrunjenih cvetov
mrtvi zaprti so krila.

V svoji grenkobi vas nosim
en sam zagreneli obraz
razočarane žene.

Ljubice, moje ljubice,
solze
na listih rumenih.

NE HODI K MENI

Ko bom ležal
na črnih rjuhah večera
mrtev,
ne hodi k meni
in ne joči
zlaganih solz.
Zdavnaj že
na smrt si mi napila
s sovraštva črnim trupom.
Dolgo sem umiral,
ko si z lažmi in zlobo
dušo mi drobila.
V prahu starih cvetov
so brez sledu
utihle stopinje.
In ob tvoji poti
je tisoč mojih ptic
s strtimi perotmi.
V prahu tisoč mrtvih ptic!
Ne hodi k meni po tem
prahu,
da si ne raniš nog
on vrču, ki si ga —
razbila.

PEPEL

Iz brezobličnega ila
sem gnetel
tvojo podobo.
Zamaknjen
v hrepenenje
nisem čutil,
da gorim.
Hotel sem,
da bi breztelesno čista
zagorela v moji duši.
Zdaj
sem na tvojem žrtveniku
pepel.

ENODNEVNICE

V poletnih večerih
na Bledu
dekleta
kot svetlobni
reklamni napis
vabijo
s preračunljivimi
očmi.

Obleke
rangi hotelov
oznanjajo
ceno slasti.

Luči
razcveteli lokvanji
mehčajo
asfaltno pot.
Na poti
kot reklamna lokavost
dekleta
igrajo sanjavo,
ponujajoča se
kakor blago.

Lasje,
nežni kot vrbe —
pesnik
napisal bi stih.

A ustnice,
s šminko prekrite,
so kakor reklamni
napis.

Sminka
le slabo pokriva
zadnji
prodani poljub.

Smehljaj
je le bedna krinka
za razjedajoči brezup
in obup.

Slaba, preslaba krinka
ustnic in lic:
promenača
za praznim življenjem
pod roji
enodnevnih mušic.

Enodnevnice
dobre mušice
se okrog lokvanjastih
luči vrte,
ob svitu
izžete, izžite,
na tlaku ubite
zaspe.

BREZ TOLAŽBE

Hotela govoriti
si o sreči.
A sreče ni.
Začela govoriti
o mladosti.
Mladosti ni.
In zdaj v dlani
si moje zaihtela.
Tolažbe ni.

Miha Klinar

Vsakdanjosti na rob

VAJEN SI

Vajen si
orati
in sejati.
Vajen si
pleti
in žeti.
Vajen si
mlatiti
in nositi
žito v mlin.
Vajen si
gledati,
kako si drugi
iz tvoje moke
mesijo kruh.

ni vredno
biti,
a še manj
verjeti vanj.
Tako ti
govorijo tisti,
ki bi radi
tale svet
izrabljali
le v lastni prid.
Birokratom
in tehnokratom
je že zdavnaj
prirasel k srcu
stari,
zanje dobri svet,
kjer gospodarijo
lahko
na tvoj račun
za lastni žep.

(1964)

BODI POZOREN

Bodi pozoren
na besede!
Vsako premisli!
Zlasti takrat,
ko ti govore:
Postavi se
na trdna tla
stvarnosti.
To pomeni:
sprjazni se
z življenjem,
četudi je s tabo
slabo.
Pravijo:
To se ne da
spremeniti,
sveta se ne da
predrugčiti,
da bi bil dober
tudi zate, zame
in nama enake.
To pomeni:
bednim
se za boljši svet

To dobro veš,
zato se bij,
dokler na bo ta svet
tak, kot si ti želiš.
Če se boš nehal biti,
boš sam kriv,
če tale svet bo tak,
kot je na veke bil.

(1967)

SO, KI GOVORE

So, ki govore:
nehajte vihteti
besede
o delavskem razredu.
So, ki govore:
Marksizem je zastarel.
Kdo so ti, ki
mislijo tako:
o tem, delavec,
premišljuj
in proti tem
se bij!

(1967)

Anton Janša – prvi čebelarški pedagog na svetu

Ob 200-letnici njegove smrti

»Slovenec Janša, profesionalni pedagog na prvi čebelarški šoli na svetu — ima nedvomno prvenstvo na področju tehnike gojitve in biologije čebel. Janša je bil prvi, ki je spoznal in odkril mehanizem oplemenitve matice. Točno je definiral princip oplemenitve ter na osnovi eksperimentov podal razlago bistva oplemenitve matice. Prav tako je bil Slovenec Janša prvi, ki je razvil nauk o partenogenezi — deviškem nastanku trotoev ter tako dokazal razliko spolov v čebelji družini.

Revolucionarna Janševa novina na področju tehnike čebelarjenja je tudi vzreja in menjava matic. Transport panjev je Janša izvajal pri odprtih žrelu, kar je bila posebna tehnika dunajske čebelarjeve vzrejne postaje. Bil je praktik, ki je živel s svojimi izvirnimi dosežki, daleč pred svojim časom. Janšev zakon o oplemenitvi matice je še danes veljaven in predstavlja sestavni del učbenikov o vzreji čebel. Kot odlični sistematič je izdelal popolno metodo o rojenju čebel — in ga v tem do danes ni dosegel še nihče. Razvoj gre nenehno naprej, in zgodovina naglo piše nove strani. Pri tem bo gotovo tudi še v prihodnje ugotavljala, da je mnogim tistim, ki so Slovencem požrtvovalno ustvarjali duhovne vrednote, tekla zibelka prav v zgornjem kotu Gorenjske.

(Prof. Herbert Srbick: »Der staatliche Exporthandel und Bienenforschung Österreich von Leopold I. bis Maria Theresia« p. 207. Wien — Leipzig 1907)

STIPENDIST DUNAJSKE AKADEMIE LIKOVNIH UMETNOSTI

Anton Janša se je rodil 20. maja 1734 v idilični vasi Breznica na Gorenjskem. Po obveznem šolanju se je z vsem srcem posvetil čebelarstvu in slikanju panjskih končnic. Nič čudnega, saj je bilo čebelarjenje že tradicija v očetovem rodu. Prodaja panjskih končnic je Antonu uspevala, bile so res izvirno poslikane z narodnimi ornamentami, kolikor se jih je ohranilo, predstavljajo pravo bogastvo narodne figuratike.

Zelja po nadaljnjem usposabljanju je gnala Janšo iz ozkih okvirov domače vasi v širni svet. Že 32-leten se je prijavil z bratom Lovrom na razpis v dunajsko akademijo likovnih umetnosti. Oba sta pri sprejemu opravila nalogo odlično. Zaradi izrednega talenta, ki sta ga pokazala, jima je bila dodeljena državna stipendija. V kratkem času sta postala znana po svojih slikah. Brat Lovro se je posvetil krajinarstvu ter promoviral kot profesor likovnih umetnosti na dunajski akademiji.

Anton Janša se je prijavil na razpis avstrijske ekonomske družbe na mesto profesionalnega pedagoga čebelarstva. Dekret cesarice Marije Terezije mu je omogočal nadaljnjo specializacijo v stroki ter doseglo proforskega naziva. Z vso resnostjo si je v nekaj letih pridobil pogoje in bil leta 1770 imenovan za prvega kraljevega ter cesarskega pedagoga čebelarstva.

Svoja bogata prakso je prenesel v življenje ter s pravo gorenjsko vztrajnostjo na novo preuredil čebelarstvo šolo v sodobno praktično znanstveno čebelarstvo središče. Dunajska čebelarška šola, ki ji je načeloval, je predstavljala prvo sistematično urejeno matico čebelarstva na svetu. Stipendisti — mladi čebelarji, iz evropskih ter prekmorskih držav so se načrtno usposabljali pod njegovim vodstvom za lep in human poklic. Šola je delovala v Augartnu od meseca maja do septembra.

Dunajska čebelarška šola pod vodstvom Janše je vzgojila generacijo odličnih praktikov — čebelarjev, ki so ponesli slavo širom po svetu.

SLOVENEK JANŠA SEŠTAVIL PRVI ČEBELARSKI UČBENIK

Sistematično sestavljeni Janševi učbeniki doživijo osemnajst izdaj v štirih različnih jezikovnih področjih. Z velikim navdušenjem in ljubeznijo do dela se je lotil pisanja učbenikov. Tako je v letu 1771 izšla njegova »Razprava o rojenju čebel«, prva tovrstna knjiga iz področja čebelarstva. Edinstveno in enkratno delo mladega Slovenca. Kot bi slutil, je hitel s pisanjem druge knjige. Knjigo je zaključil, vendar je 13. septembra 1773 umrl za malarijo, star komaj 39 let.

V zapuščini je ostala druga knjiga »Popolni nauk o čebelarstvu« — enkratno in še danes priznana delo. Knjiga je izšla leta 1775, izid knjige je omogočil njegov učencec Josef Münzberg. Obe knjigi sta doživeli neverjeten uspeh, številne izdaje so jamstvo za strokovno raven in ideje sodobne tehnike čebelarjenja. Zadnjo izdajo Janševih knjig je založila ugledna založniška hiša Pergamon Press v Londonu leta 1951. Uvod je napisal znani britanski čebelarški strokovnjak Fraser, ki med ostalim našteva naslednje prednosti Janševga čebelarjenja:

»S svojo tehniko je Janša vnesel v čebelarstvo novatorska naziranja, ki pa so kljub časovnem odniku še danes aktualna. Skrivnost Janševih uspehov je pripisati predvsem izpolnjevanju gorenjskega panja. Janševa racionalnost magajnskega panjskega sistema je bila čvrsta osnova za nadaljnji razvoj čebelarstva.«

SONETI

3. venec

1. oblečejo te in obužejo obvežejo urečejo v kroh
ki se mu vidi bistro dno zastraženo od vsepovsod

v hlevu tvojega srca v skednju tvojega razuma žrebiček iskri topota žrebe strahu poguma

iz stolpa tvojih dni vzletavajo svetovi lune ki njih števila konca ni življenje te presune

ko tvoji udi spe s kosami spola te kose

2. s kosami spola te kose začarajo od glave do pete in stezo ki jo grade od žene-do moža

veronika srca razuma te prime čez oči in ti poižubiš jo brez suma čeprav te pogubi

na pečlu smeha joka iztezaš liste v svet ne več kje je razpoka skozi katero teče med

oj zdaj gremo oj zdaj gremo kako te kruto zaprisežejo

3. kako te kruto zaprisežejo z drobtinami mišljenja boječnost, ti oplevejo zasujejo razore zrenja

tvoj bližnji: volkodlak se ti približa o približa ovit v dišeči slak in mak se ti približa o približa

odpelje te k drevesu od sonca lune stran začutiš trn v očesu na glavi jato vran

te srečajo ljudje te s sabo dobrohotno razsvetle

4. te s sabo dobro razsvetle sedeni v obroč medu in nihče več ne ve kako iz sladkega ledu

se v prstih ti zaleže mrtvih besed sipina a volkodlak ti v roko seže in v dlani ti ostane grenka slina

le v sanjah belo hrepenenje kot žrtev te lovi zahteva da življenje naj tvoje ne brli

se jokaj boš in se smejal prah jantarja bo pa kapljal

5. prah jantarja bo pa kapljal skoz opomine sanj in ti se boš odzval čeprav boš kaznovan

verige ki ti jih nadenejo boš neko noč napel in z rožami ki venejo boš v kroglo smrti vel

saj tam je izhodišče ljubezen in sovraštvo je rojstvo smrti bivališče je plahost in bahaštvo

če jantar pade ti v oko izvotlil bo besedo in meso

6. izvotlil bo besedo in meso otreben glas ki te lovi po klinih tostranskih gredo glasovi lovskih dni

in volno svojega mesa boš razobesil po vrtovih da vaba boš dežja snega in joka po domovih

in štruca tvojega otroštva zahrustala bo pod čekani in skorje boštva brez poroštva bo valjal veter po poljani

ne boš se skrival ne izdal človeka človek bo škrebljal

7. človeka človek bo krebljal in miza bo obilno polna vsak čut se bo hahtjal in dan bo črna volna

kdor jedel bo se bo nasitil kdor ne bo drugim jed s kostmi se preživeli bo okitil posameznik in celi svet

stonoga množice se mora nahraniti zapahe vse prežre in mora piti mora piti

o bežal bo pred njo nikomur pa ne bo hudo

8. nikomur pa ne bo hudo na gluhi rimski cesti človeštvo je naprej nazaj odšlo v povesti in zavesti

zato si tukaj sam trenutno samcat tu še sam te ne poznam ne gledam brez stramu

na liliji nebes se zibaš nepremišljena žuželka in vadiš kratek ples kot neumrjoča čarodelka

tebo razdri telo razdri če ljubje spola zogljeni

9. če ljubje spola zogljeni življenje prazna je lupina telesa ni telesa ni je duh votlina

življenje je obljuba in zaobljuba da ti žal ne bo in da ne bo poguba da se ne boš kesal

a znamenj te zaveze ne vidim v nas ne vidim v nas kar gre kar leze popači svoj obraz

in za nadaljnjo halo ostane bore malo bore malo

10. ostane bore malo bore malo v blodnjaku misli in dejanj osončje dnevov bo ostalo ne bo ogrevalo več stanj

a žita so ihtenja polegla zdavnaj vsa in zvezda je mišljenja ugasla brez srebra

in upanje v zatilju takole zogljeni ker v takem izobilju se človek posuši tako človek brž poplameni v grmadi in pepelu ljudskih dni

11. v grmadi in pepelu ljudskih

razum srce poplamenita in kopno morje v zadnji sili sta kot boga razvpita

razlomljen je glavnik zdrobi se ogledalo opljuvan spomenik razneseš svojo halo in živi se premeljejo z jeziki s spolom in mrtvi se odpeljejo še globlje v zemljo pred razkolom

kar se bo zamolčalo izkričalo

še to se bo samo razdalo

12. še to se bo samo razdalo na križu trnov in cvetov še to bo izkapljalo v smrdljivo in hlapljivo snov

ne smeš ljudem zažigati kadila in kakor vent bo groza glasno vpila

v to bivanje prisiljeni rešujemo se kakor noji če čuti so maziljeni so nepotrebni boji

a čut je samo en na sto načinov razložen

13. na sto načinov razložen je nepreplavan jez to bivanje ki mu noben od živih ni več kakor vez od jutra do večera od žene do moža in vrata ki jih odpira na trkanje razuma in srca

od jutra do poldneva si vez ki preperi od jutra do poldneva si vez ki preperi

namen je izrečen nazadnje pa si opuščen

14. nazadnje pa si opuščen in v klobčič zvit nazaj v pozabo odložen si kot lišaj

a do tedaj je mnogo dni jih moraš preživeti štrleč iz molka in stvari nobenega ne moreš prehiteti

zapisan si in ne zapisan to je vseeno o vseeno izbrisan si in ne izbrisan vse je pošteno o pošteno

iz molka te izrežejo oblečejo te in obužejo obvežejo

Sedemindvajset let jeseniškega DOLIKA

Andrej Pavlovec

Od ustanovitve likovnega krožka, kakor so ga v začetku imenovali, pa do danes, torej več kot četrto stoletja, se že sestajajo jeseniški likovni amaterji vsako sredo, tako kot so se tisto prvo sredo po šestnajstem februarju leta 1946, po ustanovnem občnem zboru likovnega društva DOLIK, sestali in se na delovnih sestankih srečujejo še sedaj. Za vse tiste, ki ne vedo, kaj pomeni DOLIK, naj povemo, da je to kratica, sestavljena iz dveh besed. Domači LIKovniki, ki že skoraj sama po sebi vsebuje program tega jeseniškega likovnega krožka, ki bi se najboljše zaslužil naziv umetniškega društva, katerega članji so jeseniški domačini, zaposleni v Železarni in v drugih podjetjih in katerih socialni položaj ter poklicna pestrost je izredno široka, tako obsežna, da bi bila vredna študije kakega sociologa; med slikarji amaterji so od železarjev, delovodij v Železarni mimo mnogih drugih različnih manualnih poklicev tudi inženirji in učitelji ter v zadnjem času tudi profesorji likovnega pouka in pa študentje šole za oblikovanje ter Akademije za likovno umetnost v Ljubljani.

Kar je pomembno za obstoj in za rast tega združenja, je njihova enakopravnost v Doliku, enakopravnost železarja s profesorjem, enakopravnost veljava besede preprostega slikarja amaterja in solanega slikarja. To in pa odmaknjenost Jesenic, ki imajo vsekakor provincialen značaj, kjer je »lokalni karakter« likovnega poprečja zaupan velikemu številu slikarjev, slikarjev amaterjev, daje Doliku trdnost obstoja v teh sedemindvajsetih letih. Kljub času, v katerem vladajo moderna komunikacijska sredstva so odmaknjeni kraji še vedno otoki, kamor moderna avantgardna likovna gibanja ne prodre, kajti ritem, s katerim se objavlja likovna govorica je počasen in novosti v likovni umetnosti, ki nastajajo v večjih središčih skoraj vsak dan, prodre v ta svet šele potem, ko so izgubile mnogo svoje prvotne vitalnosti.

Lahko bi strnili to v ugotovitev, da se na takem otoku še vedno bolj cenijo muzejske posebnosti in prozna dela, kakov pa najnovejša dnevna avantgardna likovna dejavnost, vendar pa je prav v tem mnogo pozitivnega in vsaj ena dobra lastnost je, dobro medsebojno sožitje jeseniških slikarjev amaterjev. Zato je tudi Dolikov pristop k delu povsem drugačen od sedanjega pojma, ki ga imenujemo naivna umetnost in ki je povzročil, da danes že težko rečemo amaterju amater in profesionalcu profesionalcu. Jože Snoj je v TT (TT, 23. julija 1970 v članku umetnost) zapisal še to:

»Amaterji bodo namreč profesionalizirali svoje amaterstvo, od njega bodo začeli živeti, profesionalci (akademski slikarji, op. p.) pa si dolga leta nazaj itak že iščejo službe s stalno mesečno plačo in se le še v prostem času poskušajo odzvati svojemu osrednjemu, denimo v resnici umetniškemu poslanstvu. Svoj profesionalizem bodo, z drugimi besedami amaterizirali.« Ker pri Dolikovih ni takih težav in ker zavestno obstajajo na pozicijah amaterskega slikarstva, torej tistega likovnega izživljanja, ki jim pomeni po težkem dnevnem delu v tovarni ali na drugem službenem mestu zgolj oddih in sprostitve, zato je ta skupina vredna vse pozornosti.

Ne da bi hotel razvrednotiti njihovo delo in njih udejstvovanje, se ob njihovi zagnanosti spomnim na definicije, s katerimi so skušali pojasniti pojav naivcev in so med drugimi iznašli tudi romantični vzdevek »slikarji preprostega srca«, ki seveda k razjasnitvi problema ni pripomogel, kakor tudi ni poimenovanje »nedeljski slikarji«. Oboje bi bolj prisojali Dolikovcem, ki si niso iz svojega slikarstva napravili poklica, pač pa so postali zvesti poklicnemu delu in v dobi, ko je resnično več prostega časa, se ukvarjajo z likovno dejavnostjo zato, da najdejo svojo notranjo zadovoljitev človeka, ki vedno ostro loči poklicno delo, s katerim se duhovno noče identificirati. Zato jih prav nič ne moti klasifikacija njihovega likovnega udejstvovanja kot amaterskega, s katerim ločujejo da-

nes tiste likovnike, ki se s slikarstvom ali kiparstvom ukvarjajo v prostem času, od tistih, ki jim je likovno udejstvovanje poklic, za katerega so tudi študirali.

Tu moremo potegniti še podrobnejšo razliko, če pogledamo nekoliko v zgodovino: z bidermajerskim slikarskim diletantom nima današnji amater skoraj ničesar skupnega. Formalna razlika obstaja v tem, da se je meščanski diletant 19. stol. formalno naslanjal na takrat veljavni in obstoječi slog takoimenovane visoke stilne umetnosti, jo posnemal v dobrem in slabem, današnji amater pa je vedno v stilnem zaostanku in večkrat kar v nasprotju z modernimi, dnevno se porajajočimi strujami. Naivno slikarstvo pa ne nosi pečata stilistično določene slikarske tradicije, ampak so (ali bi moralo biti) izven danega historičnega razvoja; prav »izven zgodovinske« karakterizira takoimenovan fenomen naivnega slikarstva.

S temi, samo bežno navzvenimi razmišljanji skušam hkrati objektivizirati in specifikirati pisano družbo Dolikovcev, ki jim dajem prav, ko si iščejo svoj prostor v današnjem likovnem vrenju, po udarjam in ponavljam: ne da bi bila njihova likovna ustvarjalnost blesteč doprinos v slovensko umetnostno zakladnico, je pa vzoren vzorec skupinskega dela, ki združuje sorodne poglede v slikarsko skupnost, ki ji je ob nastanku pred petindvajsetimi leti Đore Klemenčič-Maj posvetil te besede:

»Ti ljudski talenti se ne bodo posvetili umetnosti kot profesionalci, toda kot posredniki med ljudskimi množicami in profesionalnimi umetniki bodo igrali posebno, danes zelo važno vlogo.«

Vlogo, ki jim je bila poverjena, izpolnjujejo z razstavami, ki jih prirejajo vsak mesec. Razstave obsegajo pišan repertoar likovne dejavnosti iz najrazličnejših obdobij in smeri, pa tudi sami člani redno razstavljajo večkrat na leto in že nekaj časa gostujejo po raznih krajih v Sloveniji in izven nje. Dolikovci sami skušajo pojasniti vlogo likovnih amaterjev: »Naša družba ima brez dvoma velik interes in tudi nalogo, da omogoča in razvija različne vrste kulturnega izživljanja in udejstvovanja delovnim množicam. Ta naloga ni ravno lahka v manjših krajih, kjer ni na voljo različnih profesionalnih kulturnih ustanov, ki se s svojim delom omejujejo v glavnem samo v večja središča. Zato pride v takšnih krajih posebno do izraza amaterska kulturna dejavnost na različnih področjih. Cilj takšne amaterske kulturne dejavnosti je dvojen: na eni strani imajo delovni ljudje možnost aktivnega izživljanja na tistem področju, za katerega čutijo sposobnost in veselje in na drugi strani izvajajo aktivni amaterji svojo kulturno vlogo pri vzgoji ostalih delovnih ljudi s svojo reproduktivno in produktivno dejavnostjo.« (Iz kataloga k razstavi del članov Dolika, 6. 2. 1965).

Vsega, kar bi bilo potrebno o Doliku zapisati, zgodovino, probleme, rast in občasno stagnacijo, v tem zapisu ne moremo zajeti, ker skušam samo osvetliti in pravilno ovrednotiti vrednost tovrstnega skupinskega, društvenega, odmaknjenega in mikavnega dela članov Dolika.

Že nekaj let spremljam njihovo likovno dejavnost kot član žirije in vedno me prijetno preseneti bohemsko obarvano vzdušje, ki vlada v prostorih pod odrom Delavskega doma na Jesenicah. Sprva so bile te žirije bolj formalno opravilo, ki naj bi omogočilo vsakemu članu vsaj z enim delom priti na razstavo, kar pa smo pozneje zaostri do take mere, da je ostalo tudi polovico del pod odrom. Sčasoma se je izoblikovala tudi pravilna usmeritev za tri razstave, kolikor jih na leto priredijo člani: za Prečernov teden, za občinski praznik in za dan republike. Prvi dve razstavi sta strogo ocenjevani in na razstavo naj bi prišla resnično kvalitetna za določeno kvaliteto, katere rast je očitna od dela vseh članov Dolika. Te tri razstave kažejo tudi na plodovitost posameznih slikarjev, ki prak-

tično na leto naslikajo najmanj tri slike, če hočejo na vsaki razstavi stopiti pred občinstvo s svežim, novim delom. Veliko slikarjev pa prinese za razstavo tudi po več del, ki kažejo včasih pomanjkljivosti, izvirajoče prav zaradi zahtev, ki jih pred ustvarjalce postavljajo tri razstave na leto. Sčasoma postanejo te razstave tudi dolgočasne, ker se na njih srečujemo vedno z istimi avtorji, ki ponavadi ponavljajo od razstave do razstave stare napake, kajti časa, da bi se poglobili študijsko v sliko in da bi zmogli napake odpraviti, je premalo. To je namreč zaradi usmeritve v realistično naturalistično podajanje slikarske snovi še toliko težje. Ker so napake opazne, jih ne moremo prezreti s tako lahkoto, kakor to storimo pri naivcih, ki si lahko navsezadnje marsikaj dovolijo in kjer je nasplošno neznanje slikarske obrti celo kvaliteta.

Amaterji z Jesenic pa se borijo v svojih mejah za določeno kvaliteto, katere rast je očitna a od razstave do razstave skoraj neopazno majhna. Rast kvalitete pri posameznikih niha, toda pri celoti konstantno raste in je vidna šele po nekaj letih. Samo če tako spremljamo slikarje, jim moramo dati vse priznanje za njihovo ustvarjalno pridnost, čeprav kot že rečeno v slovenski likovni ustvarjalnosti verjetno ne bodo zastopani s svojimi slikami, ampak bodo zapisani kot izjemen pojav.

Njihov likovni cilj je v mejah realizma, razen seveda tistih članov, ki so končali akademijo in ubirajo svojska pota. Cilj, ki ga s svojim slikarstvom hočejo doseči, pa je v današnjem likovnem svetu sicer zastarela a vseeno vreden naporov, ki jih Dolikovci vlagajo v svoje delo, delo, ki je stopnjevano s sicer komaj izmerljivimi kvalitetskimi rasti, vztrajno iz dneva v dan se prepletajoče ni tako efektno, bučno in reklamirano kot je delo naivcev. Če bi in vsaj zdaj se mi, da že nekaj časa tehtam oba pojava: dolik in naivo, vrednotil delo enih in drugih, potem se moram odločiti za Dolik, ker se spopada z močnimi izraznimi sredstvi, se poizkuša z lučjo in temo, z vso nepregledno skalo barv in s telesnimi oblikami s katerimi skuša predstavljati, kar hoče podati. Dolikovci pa hočejo podati tako kakor vsi slikarji visoke umetnosti — življenje, življenje človeka, živali, pokrajine, rastlin ali vsaj sledove življenja na snovi, v kateri poteka. Slikarjem Dolika je najvišji cilj preliti v slikarsko govorico vse, kar je v človeku, je iz življenja, za življenje in moči, ki so v njem zlasti najsubtilnejše, nikakor ne more priti do izraza, razen v srečanju z življenjem. Samo v tem lahko slikar dokazuje vso globino in intenzivnost svojega instinkta, kar je še toliko težje preprostem amaterju. In zato je postavljeni cilj tako visok, skoraj nedosegljiv brez prodornosti, brez fantazije in brez čustev.

Dolikovci skušajo in poizkušajo s temi sredstvi spremljati življenje svoje okolice ter vračati okolič svoj pogled, ki ga moremo odčitati v njihovih delih. Dela pa imajo svojo vsebino in svojo lepoto, čeravno je to dvoje včasih nekoliko okorno, drugič slikarsko nespretno podano, je pa plod srečanja med okorno roko in svetlo željo in navsezadnje je to stvarniški spopad med življenjem in slikarjem, ki ga lahko doživlja tudi gledalec. Zato pa kot gledalci, ki smo seznanjeni s težavami, tudi oproščamo slikarjem Dolika spodrsiljaje, ker vemo, da je slika naslikana z vso željo po resnosti, da pa želja mnogokrat ne zmore premostiti težav, ki jih postavlja pred tako delo slikarske spretnosti. Skupnost pa, v katere okrilju delujejo, je ravno tako fenomen, kakor razglašajo naivo za fenomen, vendar je jeseniški pojav s svojim sedemindvajsetletnim obstojem vreden nekoliko večje pozornosti tudi v širši javnosti. S tem pa nikakor ne želimo razvrednotiti pojava.

Andrej Pavlovec, umetnostni zgodovinar

Črtomir Šinkovec PASJAŠ MODROST

Belodlaki gosposki maček z rdečo pentljo okoli vratu, nabrusi kremplje in reče psu:

»Vedno si vesel, čemur se ne čudim, zakaj mogočen je tvoj lajež. Z njim vzbujaj previdnost in strah.«

»Dragi muc, moj lajež velja le tujim, sumljivim ljudem. Z laježem opozarjam prijatelje-ljudi na morebitno nevarnost. To, glej, je pa pasja zvestoba. Tudi ti, muc, imaš imeniten glas, toda lajež ali mišjavkanje ničesar ne pomeni, če ne veš, kdaj je treba lajati ali mišjavkati.«

»Mjav, mjav!« je muc pohvalil pasjo modrost.

PESEK IN VELBLOD

Velblod je potoval po peščeni puščavi, visoko dvignil glavo in modroval drobnemu pesku:

»Glej, kako sem mogočen in kako težka so moja kopita. S slednjim premikom pohodim na tisoče tvojih bratcev.«

Pesek na to ni dejal nič, je ves suh in droben se je dvignil izpod velblodovih stopal in jih znova zasipal. Medtem so se v daljavi zgrallli temni oblaki in čez peščeno planjavo je zatulil pustinjski vihar. Velblod je bil mlad in močan, kljub temu mu je pohajala napa, ko je rital v divjo igro prirode. Vihar pa je čedalje bolj dvignil oblake peska, vrtinčil z njim kot s snegom okoli mogočnega velbloda, kakor da ga hoče živga pokopati. Naj je še tako hitel, da bi se izmotal iz objemajočega peska, mu ni uspelo. V smrtnem strahu je obstal sredi peščenega meteža, pesek pa je v viharju rjul:

»Velblod, še pred kratkim si me zasmehoval in deloma po pravici. Razdeljen v milijarde zrnc in praškov nisem živel v lepi in plemeniti slogi. Zato si me tudi tako zlahka in brezsrčno teptal. Pogledj pa me zdaj, ko sem združen z vsemi svojimi delci v viharju. Pod seboj te lahko pokopljem kakor ubogo miško!«

Velblod se je nad temi besedami globoko zamislil. Nič več ni bil prevzet in imeniten: V viharju je spoznal, kako ničev je sredi prostrane peščene puščave, pa naj je razpaljena od sonca ali razdijvana v objemu puščavskega viharja.

JASTREBOV PRSTAN

Ko so živali še živele med seboj v bratski slogi, je jastreb našel zlat prstan in si ga nataknil na krempelj. Nekega dne pa, ko je tekmoval s petelinom v hitrem letanju, ga je izročil v varstvo neki kokoški. Bal se je namreč, da bi ga izgubil.

Kokoška pravzaprav ni vedela, kaj početi z dragocenim prstanom. Zato ga je zagrebala v pesek, kjer naj bi bil najbolj na varnem.

Po izgubljeni tekmi se je jastreb zelo slabe volje vrnil h kokoški in zahteval od nje svoj prstan. Kokoška pa — kokoši so zelo pozabljive — se nikakor ni mogla spomniti, kam je zagrebala prstan. Povsod ga je iskala, toda prstana nikjer.

To je jastreba pošteno raztogotilo, zato je rekel kokoši: »Prava zguba si in če mi ne najdeš in vrneš prstana, ti bom podavil in pojedel vse piščance!«

In ker kokoška, kljub vsemu iskanju, ni našla prstana, jastreb svoje besede ni pojedel vse do danes. Zato kokoška vsled, ko plje vodo, pogleda v nebo, da je ne bi presenetil smrtni sovražnik njenih piščancev. Vse dni razgreba in išče po pesku in po smeteh, da bi našla jastrebov prstan. Morda se bo kdaj nasmehnila sreča njej in njenim piščancem?

LISICA IN PODLASICE

Lisica se je domenila z devetimi podlasicami, da skupaj pojdejo na lov v Trnovski gozd. Mahnejo jo v temno noč in ulovijo deset mladih zajcev. Ko se po lovu zopet zberejo na zeleni jasi, lisica pravi:

»Zdaj si bomo po pravici razdelile plen. Deset nas je in ulovile smo deset mladih zajcev. To je število, ki se ga more pravično in natančno razdeliti. Jaz in devet zajcev je natanko deset, devet podlasic in zajček pa je spet isto število. Tako si bomo najpravičneje razdelile plen.«

»Tako je, lisica,« podlasice jezno zarentačijo in se previdno umaknejo v svoje hrame.

Odtlej podlasice niso šle nikoli več z lisico na lov.

VOL IN KOMAR

Na gmajni sta žvela vol in komar. Vol je bil izvoljen za kralja kravje črede. Komar se je razburjal:

»Kje je zapisano, da mora biti vol kralj kralj?«

»Najmočnejši je,« so mu zatrjevale krave.

»Njegova moč mi je neznan,« pravi komar. »Če dokažem, da sem močnejši kot vol, me boste izvolile za svojega kralja.« Krave so se muzale. Kako naj bo komarček močnejši kot vol? Ker pa so rade imele smeh in zabavo, so pristale na komarjev predlog.

Naslednjega dne, ko je vol spal v sencj košatega drevesa, se mu približa komar. Zabrenčal je okoli volove glave, mu sedel na uho in ga — pičil:

»Mrežna volovska, zdaj sem ti pokazal svojo moč. Glejte, že krvavi ne gane se, urtev je. Zdaj bom jaz kralj!«

Tedaj je vol prebudi, pretegne se in odide. Niti vedel ni, da ga je pičil komar.

Črtomir Šinkovec LETNI ČASI

Kot bi šli se ringaraja letni časi se vrtijo: drug za drugim se pehajo, pridejo in odbežijo.

Ko pripelje z rožno ladjo k nam pomlad se čez gorice: hoste zapojo s pomladjo, zadehte povsod cvetice.

Sonca polno je poletje, zrelo žito v polju sijer: z lip košatih zlato cvetje lije zdravje v domačije.

Jesen vsem plačuje dnine, znoj in žulje po pravici: voda zadržmi na mline, mlinar se smehlja. pšenici.

Rast za dneve pomladanje zrube v zimi znova snuje: s krofi se kurentovanje in s poticami praznuje.

Spet pripelje z rožno ladjo k nam pomlad se čez gorice: hoste zapojo s pomladjo, zadehte povsod cvetice.

Kot bi šli se ringaraja letni časi se vrtijo: drug za drugim se pehajo, pridejo in odbežijo...

DVOJČKA

Kdo pozna bratca dva, naša korenjaka? Let imata trikrat dva, škratca sta — pa taka.

Na uho naj vam povem, da je stvar nerodna: da sta dvojčka in povsem, kakor lasu las podobna.

V dobri veri — ta je Blaž! — očka se ušteje. — Nisem, nisem, nisem Blaž! — se Matjaž mu smeje.

Niti teta Meta ni čisto brez zadrege: ko ugiba, kdo kriči, kdo se dere na prelege.

Kdo je kdo od dveh butic, ki sta od griv košati: v zmedli se ne znajde stric in ne stara mati.

Kdo je kdo le mama ve, ona se ne ušteje, mama pa še nekaj ve, temu se ne smeje.

Sola jima ne diši, pisarje ne branje, z dedom pa obrala bi vse čebelje pauje...

MIŠJA VESELICA

Zgodbi ta je kajpak stara: pleše miš, če muca ni. Naj bo stara, ščepec čara, popra v njej je in soli.

Muc, od davnaj v naši hiši, bil še mlad je muc in pol, nikdar z lova se na miši vrnil prazen ni domov.

Revež z leti je opešal, len dremucka za pečjo, pa Miškon je kašo mešal, v hramu delal holadro.

Godba mišk je tam igrala, godba samih violin, mišja družba pa plesala na pokrovih starih skrinj.

»Ej, iz skrinj diše dobrole,« reče mišek Golobrad, mati miš pa: »Ni je dote, kot je mastna svinjska gnjat!«

In navrta v skrinjo luknje sam marljivi Miškolin, potlej spet na skrinjo smukne in naznani vir dobrin.

Miha Klinar

SVET ISKRE

Iz ozkih dimnikov nad plavži iskre na večer prše. Svetli rdeče-zlati tropi kakor zreli žitni snopi se mi zde.

Nimi mala pa seveda vse drugače iskre gleda; misli, kam so poletete, premišluje, se vprašuje, a odgovora ne ve.

Se se muči in odlaša, a naposled me le vpraša, kam so odpišete.

Kam?... V nebo so odrbrzete in so zvezdice prižgale, da ponoči bi sijale kakor te ki že žare.

Ko so zvezdice prižgale in nazaj k nam poletete, so kresniče jih ujele z njimi si prižgale tuče, da bi ne zašle v temi. Ko so zvezdice sijale, si svetile v noč kresniče, iskre kakor saje pale so na črně jesenice.

(1956)

NINI O FIGAH

Fige ne rasto pri nas, ali kjer je mamini tata, drevesca rastejo bogata, z listjem takim, da za vsakim lahko skrili bi obraz. A med listi (le brez brige, saj takoj povem!) so resnične, prave fige in ne take, kot jih včasih kažejo poredneži ljudem.

(1956)

ŠIPKOV GRMIČEK

Šipkov grmiček na jasi, šipkov grmiček, pojasni, pojasni mi.

Mladi se vrtijo pari, stari se na moč maste: kdo v obilju naj skopari, kadar se za slavje gre...

Mleko pijejo na zdravje, vmes nazdravlja Miškolin: »Zivio, oj, mišje slavje na bogastvu starih skrinj!«

Stari muc pa mirno dremlje in na toplém sladko spi, kot da mar mu ni podzemlje in kar v hramu se godi.

»Svrkl!« dé metla: »Ti ne goda!«

Muc pa shrambo na poskok, miškam trem kar sredi poda droben srček počí — pok!

V kraju brž je veselica, glas ulihne violin. »Nezaslišana krivica!« tarna v luknji Miškolin.

»Ni pravice je v tej hiši, ne veselja za naš rod, dokler bo preganjal miši takle star in krut gospod!«

zakaj so na vejicah tvojih kaplje krvi?

— Julija me deklica mala je obiskala; rada bi šopek cvetov za rojstni dan očku nabrala, pa se je ob trnju raula in kri je na cvetove kanila. — Zares! Le kako, da sem že pozabila.

— Ko so cvetovi z vetrovi v širni svet zahrepeneli, ko so cvetovi z vetrovi kot metuljički rožnato beli odleteli, osamele so vejice moje zakrivatele in na njih obvisele so te kaplje krvi.

— Pa te, grmiček, boli? Šipkov grmiček molči...

(1956)

NINI SVOJI PUNČKI

Punčka moja, zdaj-boš večkrat sama. Kakor moja v službo, v šolo letos šla bo tvoja mama.

Punčka moja, šola res ni šala, treba bo pisati, brati, znati, mnogo znati. ko dorasteš, videla boš sama, moja mala.

Punčka moja, zdaj se sama-boš igrala. A ko Ninj nauči se brati pravljice ti bo kot njej zdaj mama vsak dan brala.

Punčka moja, prav vse knjige, ki ima jih ati, ti bo Ninika vsak dan prebrala, le da nauči poprej se sama brati!

(1956)